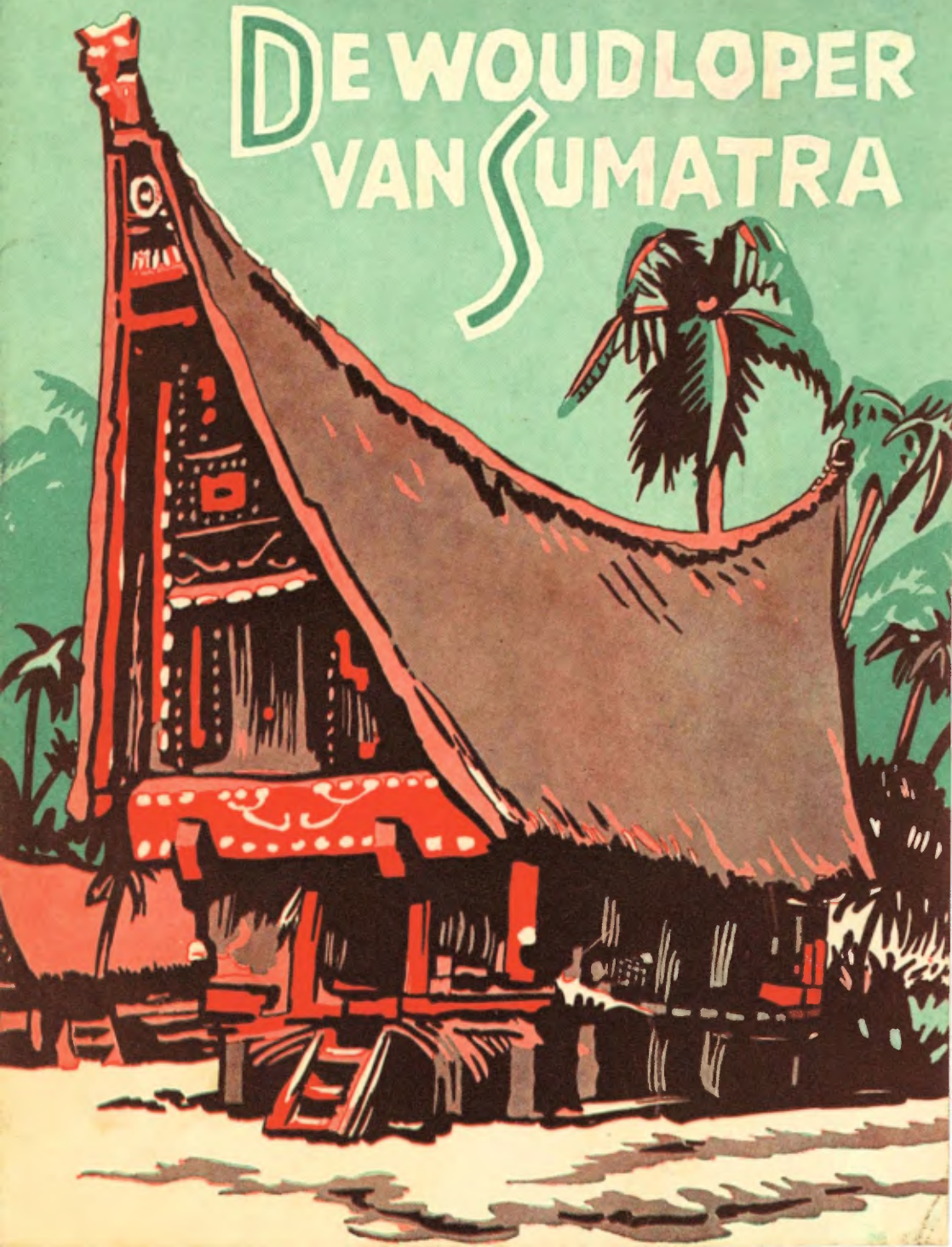

ANNIE VAN NOORT

DE WOODLOPER VAN SUMATRA

DE WOULDLOPER VAN SUMATRA

HET LEVEN VAN LUDWIG INGWER NOMMENSEN

DOOR
ANNIE VAN NOORT

8e DRUK

TEKENINGEN VAN
J. DE VRIES

1962
UITGAVE VAN HET
ZENDINGSBUREAU VAN DE NEDERLANDSE HERVORMDE KERK
OEGSTGEEST

**Auteursrechten
Zendingsbureau
van de Ned. Herv. Kerk**

INHOUD

	Pag.
Een ongeluk	5
Een wonder van geluk	8
Na jaren van hard werken een moeilijke tocht	11
Van boer via hulponderwijzer tot . . . zendeling?	13
Jal — Tot zendeling!!	16
Amsterdam—Padang, per zeilschip	18
Gods Woudloper gaat op verkenning uit	21
Het eerste, lange gesprek in het Bataks	24
Op naar Silindoeng!	29
Een aardbeving bij een thuiskomst	33
Grote zorg om de ellende van het volk	36
Het offerfeest van Siatas Barita	40
De moordenaar	46
Vreemde vragen, moeilijkheden en een blij begin	50
De Singamangaradja verzet zich, maar Gods werk gaat door	54
Tolé toe Toba	59
De Ompoe der Bataks werkt voort	64
Hij was de knecht van God	67

Ludwig Ingwer Nommensen 1834—1918

EERSTE HOOFDSTUK

Een ongeluk

In gedachten verdiept zit Moeder Nommensen achter een hoge stapel verstelwerk en kapotte kousen en sokken. Ze heeft veel te doen en toch kan ze maar niet goed op dreef komen. Ze kan haar hoofd niet bij het werk houden.

Want het is alles zo vreemd vandaag! Omdat daar, voor het raam, dat bed staat, waarin Ludwig ligt, haar enige zoon.

Ze kijkt telkens naar hem. Hij ligt stil — op zijn rug. Soms kreunt hij even. Hij ziet er nog erg bleek uit — van de pijn misschien. En hij zegt bijna niets.

Moeder zucht eens.

„Het is ook eigenlijk niet te verwonderen”, denkt ze. „Zo wild en zo levenslustig als hij, is bijna geen enkele andere jongen uit ons dorp. Altijd haantje de voorste — altijd kattekwaad bedenken. Ja, maar óók — altijd klaar om te helpen . . . Dát óók.”

Gisteren was het ineens afgelopen met het spel. Ze moesten Ludwig naar huis dragen, want zijn benen waren zwaar gekneusd. Hij kwam onder een paard en wagen terecht, toen hij met zijn vriendjes op de buitendijk aan het spelen was.

Daarom ligt hij daar nu. Hoelang zal het duren?

Een dokter is er niet in het dorp.

Hij zou naar Bredsted gebracht moeten worden, naar het ziekenhuis. Daar kunnen ze hem misschien helpen!

Maar . . . hoe zou dat moeten?

Vader Nommensen is de sluiswachter van het eiland. Hij heeft het druk met zijn werk en er is geen vervanger voor hem. Hij kan dus moeilijk weggaan. Bovendien verdient hij weinig. Ze moeten heel zuinig leven. Schulden maken willen ze niet. En er zijn 4 kinderen. Ludwig heeft nog 3 zusjes.

Meestal eten ze maar droog brood of wat roggepap. Alleen

's Zondags is er wel eens een stukje paardevlees en wat aard-appelen.

Moeder schudt haar hoofd. En dan reizen en een ziekenhuis en een dokter betalen. Ze weet werkelijk niet, hoe het moet.

Zo is het gesteld in het jaar 1846 in het eenvoudige, lage huis met het strodak, het huis van de sluiswachter van Nordstrand. Dat huis staat aan de voet van de dijk, een stukje het land in. Als je op de dijk staat, heb je uitzicht op de wijde Waddenzee en op de eilanden Pelworm en Nordstrandischmoor. Samen met het eiland waar de Nommensens wonen en met nog veel andere kleine eilandjes, vormen ze de Noordfriese eilanden, die bij Sleeswijk-Holstein behoren. Nú is dat allemaal Duits grondgebied, maar in 1846 was het Deens.

Ludwig is daar geboren. Op 6 Februari 1834.

Hij houdt van zijn eiland, van Nordstrand. En hij houdt van het machtige uitzicht op de zee en ook van het vlakke land achter hun huis. En hij houdt van het leven en hij wil nog zovéél doen . . .

Maar nu ligt hij hier.

„Ja”, denkt hij, „straks komen de jongens uit school. Ze zullen voor het raam naar me kijken. Ze durven vast niet binnen te komen, want ze weten natuurlijk niet, wat ze tegen me moeten zeggen.”

Even lacht hij. Het is vreselijk, dat hij hier ligt, maar hij vindt het opeens ook een beetje . . . ja, een beetje . . . gék, dat hij nu juist hier ligt. Hij was altijd haantje de voorste, gisteren ook. En dat was het hem nu juist. Hij was zo in het spel verdiept, dat hij onder die kar lag, nog voor hij hem gezien had. Vader heeft wel eens tegen hem gezegd, als ze samen in het schemeruur spelletjes deden, dat hij zich nooit zo in een spel mocht verdiepen, dat hij niet meer op de anderen lette. „Je moet altijd oppassen, dat andere mensen ook mee kunnen doen,” vindt Vader. Ludwig weet, dat dat waar is. De anderen zijn belangrijker dan je zelf bent. Maar het is moeilijk ook. Hij peinst er wat op door . . . en valt al peinzende in slaap.

Moeder kijkt weer eens naar hem.

„'t Is goed, dat hij slaapt,” denkt ze. „Wat heeft hij eigenlijk tot

nu toe een wonderlijk leven gehad! Hij was nog pas 7 jaar, toen hij al ganzen moest hoeden, om ook wat te verdienen. Later was hij schaapherder en ook nog leidekkersleerling. En bij de boeren heeft hij gewerkt. Van alles heeft hij al gedaan. En daar tussendoor ging hij dan nog naar school ook. Lang niet altijd — en toch was hij daar nog één van de beste leerlingen. Ja, een wonderlijke jongen was die

Het huis waar Ludwig geboren werd.

Ludwig toch! Hij ging ook graag mee naar de kerk. Hij kon goed luisteren en wat kon hij soms prachtig een verhaal van de meester navertellen! Als ze 's avonds rustig bij elkaar zaten, deed hij dat wel eens. En nu zal hij niets meer kunnen — niet naar school gaan — en niet werken — en niet spelen —."

Moeder buigt haar hoofd.

Ze weet niet meer, hoe het nu verder met haar jongen moet. En dat wil ze gaan vertellen aan haar Vader in de hemel. Hij weet het wél. En van die gedachte wordt Moeder opeens weer rustig. Nu kan ze ook weer werken.

En Ludwig slaapt door...

TWEEDE HOOFDSTUK

Een wonder van geluk

„Wat lijkt het lang geleden, dat ik met de andere jongens op de dijk speelde!” denkt Ludwig vaak.

Hij ligt dan tóch in het ziekenhuis van Bredsted. Zijn oom heeft hem er heen gebracht. Ook dát is al lang geleden, want hij ligt hier nu al een jaar. Hij heeft zijn 13e verjaardag gevierd en het zal niet lang meer duren, dan is hij 14. En in dat jaar heeft hij veel beleefd, al lag hij steeds op hetzelfde bed. In 't begin dacht hij gauw beter te zullen zijn. Want, nietwaar, als maar eerst de dokter hem kon helpen! En de dokter heeft geholpen! De wonden zijn genezen. De pijn is weg. Zijn benen zien er weer gewoon uit, op wat lidtekens na. Maar daarbinnen is het niet gewoon, want hij kan niet lopen! Soms komt nog een andere dokter naar hem kijken, samen met de dokter van het ziekenhuis. Dan luistert Ludwig, of hij iets van hun gesprek begrijpt. Maar het is te geleerd — en hij weet dus niet, wat er precies niet goed is . . .

Toen is hij stil geworden, want hij ging begrijpen, dat hij misschien wel nooit meer zou kunnen lopen . . . hoe het dan verder moet met zijn leven, weet hij niet . . .

Hij leest veel in zijn Bijbel, of hij daar ook antwoord vinden zal . . .

Kijk, dat heeft hij allemaal beleefd in dit laatste jaar. Het is ontzettend veel, als je 13 jaar bent!

Maar Ludwig heeft die ene grote gave — dat hij zich zo erg in iets verdiepen kan. Zoals hij dat vroeger deed bij het spelen, zo doet hij nu bij het lezen en denken. Hij móet antwoord hebben op die vraag: „Hoe moet ik nu verder leven?”

Vroeger, ja, toen heeft hij wel eens gedacht, dat hij naar de heidenen wilde gaan. De meester kon soms zo prachtig vertellen. Dan kreeg je het gevoel, dat je wel naar al die angstige mensen toe wilde vliegen om hen te zeggen, dat God góed is op de mensen en dus ook op hen . . . Dat heeft hij dan wel eens tegen Moeder

gezegd. En die lachte dan zacht en zei: „Dan moet je toch eerst zelf nog heel anders worden, Ludwig.” En dat was ook zo. Ja. Dat was vroeger.

Maar nú? Wat doe je, als je niet lopen kunt?

Weer grijpt hij zijn Bijbel. Hij leest, wat Johannes over Jezus' gesprekken vertelt. Het lijkt toch soms precies, of Jezus het speciaal tegen hem heeft! Hoofdstuk 14 begint al zo:

„Uw hart worde niet ontrust. Vertrouwt op God, vertrouwt ook op Mij.”

Langzaam leest hij. En denkt na. En weer is hij zo verdiept, dat hij niets hoort en ziet van alles om zich heen.

Wat staat dáár? Hij leest het nog eens over:

„Zo gij iets zult vragen in Mijn naam, Ik zal het doen.”

Dat zegt Jezus. Is dat ook tegen hém?

O, als Moeder er nu maar was! Hij moest toch weten, of dit waar is? Hij leest nog wel door, maar telkens slaat hij terug en leest dat 14e vers over. Hij kent het al lang uit zijn hoofd, maar hij moet de letters zien. Hij moet zien, of het er nog steeds stáát!

Eindelijk, na een paar lange dagen, komt zijn Moeder hem bezoeken. Hij grijpt zijn Bijbel en nog voor Moeder iets kan zeggen, wijst hij het haar aan en vraagt:

„Daar — Moeder, — dat 14e vers — is dat waar?”

Moeders gedachten vliegen door haar heen. Ze weet, waaraan Ludwig denkt. Ze heeft het gevoel, dat de grote wonderen er alleen maar waren toen Jezus zelf op aarde was. En tóch — het staat er. Jezus heeft het zelf gezegd.

En daarom kijkt ze haar Ludwig ernstig aan en zegt:

„Ja, mijn jongen. Jezus heeft het zelf gezegd.”

Meer wordt er dan niet over gesproken. Ze begrijpen elkaar zo goed, die twee.

Moeder kan trouwens niet lang blijven, want Vader is ziek geworden. Niet zo erg, maar hij is moe. En hij is nooit erg sterk geweest. Ludwig knikt. Moeder en Vader zijn allebei niet sterk. En ze waren juist altijd zo blij, dat hij wèl sterk was! Daaraan denkt

hij. Dan ziet hij opeens Vader duidelijk in gedachten voor zich en vraagt:

„Kijkt Vader nog net als altijd?”

Moeder knikt. Ja, dat is nog hetzelfde, ook nu Vader ziek is. Aan Vaders ogen kun je altijd zien, dat hij door de gewone dingen heen kijkt. 't Is net, of ook alle moeilijke dingen hem niets doen.

„God houdt van ons,” zeggen zijn ogen, „en wij houden van elkaar. En dan is alles goed.”

Ze hebben dat nooit tegen elkaar gezegd, dat van Vaders ogen. Zulke dingen zeg je nu eenmaal niet zo gemakkelijk. Maar ze weten nu allebei, dat ze dat altijd zo hebben begrepen.

Moeder gaat weer weg. Ludwig blijft achter.

Hij heeft veel te denken. Het duurt een poosje, voor hij durft . . . maar tenslotte vouwt hij zijn handen en sluit zijn ogen. Hij bidt tot God, of Hij zijn benen beter wil maken . . . Hij zal dan altijd Gods knecht zijn en gaan naar de mensen, die God nog niet kennen . . .

Dat is zijn belofte in zijn gebed. Alleen maar om te laten zien, dat hij helemaal voor God wil leven . . .

Het is een paar dagen later.

De nieuwe dokter komt nog eens naar hem kijken. Hij schrijft hem andere medicijnen voor.

Ludwigs benen worden sterker en sterker!

Na 4 weken kan hij lopen! !

Daar gaat hij! !

Ludwig Ingwer Nommensen!

Hij is nu 14 jaar oud.

En hij is voor goed een knecht van God!

Daar gaat hij! !

DERDE HOOFDSTUK

Na jaren van hard werken een moeilijke tocht

„Daar is wat te doen op Sleeswijk, mensen! Een machtig werk! De eerste spoorweg wordt aangelegd van Helms naar Rendsburg.”

Dit nieuws dringt ook tot Nordstrand door en Ludwig Nommensen, die juist zonder werk is, gaat prompt op stap om te zien, of hij misschien meehelpen kan, daar op Sleeswijk. En het lukt. Hij wordt als wegarbeider aangesteld en begint vol moed. O, hij is zijn belofte niet vergeten! Integendeel. Hij denkt er steeds aan. Maar toen hij thuiskwam uit het ziekenhuis, met grote blijdschap om z'n gezonde benen . . . toen kwam Moeder hem met tranen in de ogen tegemoet. Ze was heel blij om hem. . . maar ook heel verdrietig om Vâder . . . om Vader, die gestorven was. En aan de avond van die dag hebben ze samen zitten praten. Ludwig heeft Moeder alles verteld. En Moeder heeft hem goed begrepen. Maar toch zal hij niet direct kunnen weggaan nu, meent Moeder. Nu Vader er niet meer is, zal Ludwig haar toch eerst nog een poosje willen helpen, tot de zusjes groter zijn en zelf kunnen werken, nietwaar? Voor Ludwig is dat vanzelfsprekend. Hij zal wachten en werken tot Moeder het genoeg vindt.

Als boerenknecht gaat hij aan de slag. Als je knecht van God wilt zijn, moet je ook knecht van de mensen kunnen wezen, denkt hij. En hij houdt vol, want gemakkelijk is het niet! Eén van de boeren is gauw boos. Dan gooit hij zijn knechten met aardkluiten of trekt hen woedend bij de oren omhoog. Ludwig zet door, tot hij ziek wordt. Zó erg ziek wordt hij, dat men hem naar huis brengt. Daar komt hij tot rust. Nieuwe kracht om weer te beginnen, krijgt hij thuis.

En dat nieuwe begin is er nu. Op Sleeswijk, bij de spoorweg. Ludwig houdt van iets nieuws. Hij kan er naar verlangen straks de trein te zien rijden over deze weg, waaraan hij mee mag werken. Iets nieuws trekt hem aan. Hij is een beetje een avonturier. Daarom

zit hij in zijn vrije tijd ook graag ergens, waar hij een wijd uitzicht heeft. Dan tuurt hij naar de horizon en vraagt zich af, waar ergens het land toch is, dat hij zal mogen bewerken voor God. Alles zal daar volkomen nieuw voor hem zijn en tegelijk zal hij daar kunnen doen, wat hij aan God beloofd heeft.

Maar nú moet hij nog werken voor Moeder en de zusjes. Als de spoorweg klaar is en de eerste trein, feestelijk versierd, is langsgereeden, gaat Ludwig naar huis. Hij wil nu nog een poosje in de buurt blijven. De zusjes worden groot. En als over een poosje de oudste van de drie aan het werk kan bij een boer, zal Ludwig weg kunnen trekken. Dat vindt Moeder goed. Zij zal zelf voor de anderen zorgen. Voor de laatste maal gaat hij bij een boer aan 't werk, tot hij 20 jaar is.

't Is vroeg in de ochtend. Het land ligt nog te dromen aan de voet van de dijk. De zee deint zacht op en neer aan de buitenkant. En op de dijk, tussen het land en de zee, staan twee mensen, moeder en zoon. Ze nemen afscheid van elkaar. Want Ludwig Nommensen gaat aan zijn levenswerk beginnen. Dat denken ze beiden. En dat maakt hen sterk bij het afscheid. Want zijn werk zal voor God zijn.

Daar gaat hij, de wereld in! Op zoek naar zijn arbeidsterrein. Moeder kijkt hem na. Hij is klein van stuk, maar sterk. En hij heeft een krachtige, brede kop. Zijn bundel kleren hangt aan een stok over zijn schouder. Zijn Bijbel, zijn Psalmboek en een Catechismus zitten veilig binnenin die bundel verborgen. Vol moed stapt hij door. Hij wil naar het eiland Föhr gaan. Daar zal hij als matroos op een koopvaardij-schip gaan werken. En — als hij ergens ver weg — in een vreemd land komt, zal hij daar van boord gaan en zendeling zijn. Zo denkt hij. Het lijkt hem alles heel eenvoudig.

Op een avond, laat, komt hij bij de haven van Föhr aan. Er liggen verschillende schepen klaar om uit te zeilen.

„Morgen,” denkt hij blij, „morgen! Dan ga ik beginnen!”

Maar als het „morgen” is geworden, loopt Ludwig Nommensen zoekend en vragend van schip tot schip. Nergens is plaats voor hem.

Op het laatste schip ook niet. Dat is een ontzettende teleurstelling. Met de kaken op elkaar geklemd loopt hij nog eens de haven langs. Waarom is er geen plaats? Hij begrijpt het niet. Het leek toch allemaal zo eenvoudig. 't Had allemaal zo vanzelf kunnen gaan . . .

Wat nu? Naar huis terug? Dat zal het beste zijn! Hij moet thuis eens goed nadenken. Zo loopt hij terug naar Nordstrand. Teleurgesteld is hij en hij zit vol vragen.

Later . . . jaren later . . . als hij terugdacht aan zijn tocht naar Föhr, lacht hij altijd weer. En die lach was vol vrolijk meeleven met die jonge man, die zo weinig wist en maar dacht, dat alles vanzelf zou gaan . . . en die daar terugliep naar huis en helemaal niet wist, hoe het nu verder moest. Maar die lach was ook vol blijdschap, omdat God hem toen terugstuurde. Want God wist wél, hoe het verder moest.

VIERDE HOOFDSTUK

Van boer via hulponderwijzer tot . . . zendeling?

Er wordt hier en daar gelachen in het dorp om die jongen van Nommensen, die de wereld in zou gaan om heidenen te bekeren en die zo gauw alweer terugkwam. En intussen loopt die jongen zelf urenlang door de vlakke velden te dwalen of hij zit tegen de dijk aan en staart over de Waddenzee. Dan heeft hij een diepe frons in zijn voorhoofd. Totdat hij begrijpen gaat, dat de mens Gód niet begrijpen kan. En dat hij dat ook niet mag willen. Maar dat hij vol vertrouwen wachten moet, tot hem de weg verder duidelijk is.

Dan gaat hij weer aan 't werk. De boer, die hem als knecht aanneemt, is een wijs man. Hij heeft veel boeken en staat Ludwig toe, die ook te lezen. En daardoor gaat een nieuwe wereld voor hem open. En daardoor óók ziet hij langzaam-aan in, dat het eigenlijk niet goed is, naar een vreemd land en naar een vreemd volk te gaan zonder iets daarvan af te weten en zonder ook maar een klein

beetje van de taal van dat volk te kennen. Want hoe wil je mensen leren kennen, als je niet met hen spreken kunt? En hoe wil je de mensen helpen God te leren kennen en alles over Hem vertellen, als je niet eens weet of en hoe zij zelf vroeger over hun eigen god en godsdienst hebben gedacht?

Kijk nu, dat is weer helemaal nieuw. Hij zal dus eerst veel moeten leren. Hij weet alleen nog niet wat allemaal precies. Maar hij leest. Ieder vrij ogenblikje dat hij heeft, leest hij. En hij bedenkt een mogelijkheid ergens aan 't werk te komen, waar hij nog meer studeren kan. Daarover praat hij met andere mensen. En na korte tijd wordt hij geholpen en benoemd tot hulponderwijzer in Rensum. Nu zal het beginnen! Hij heeft een gewichtig werk en kan in zijn vrije tijd veel leren en lezen. Vol verlangen trekt hij naar zijn nieuwe woonplaats.

Maar . . . o wee! Het gewichtige werk bestaat uit:

1. De koeien van de meester melken.
2. De stal schoonmaken.
3. Het schoollokaal vegen en de kachel aanmaken.
4. De schoolbel luiden.
5. Een beetje meehelpen in de laagste klas.

Verder zijn er nog een paar aparte Zondagse punten:

6. De kerk voor de dienst in orde maken en de kerkbel luiden.
7. Dienst doen als voorzanger.

Ja, daar sta je dan als hulponderwijzer toch even van te kijken! Maar goed. Je kunt het allemaal en je zult tijd genoeg overhouden voor studie en zo. Dus: je begint! Alleen: dat voorzingen in de kerk! Als Ludwig daaraan denkt, lopen hem de rillingen over de rug. Hij kent geen noot zo groot als een koe en daarom heeft hij dan ook liever met koeien dan met noten te doen. Hoe moet dat nu toch?

Maar wacht! Hij weet er wat op! De zoon van de dominee moet dan maar zijn voorzanger worden. En dat gebeurt, want die vindt het wel een mooi geval en heeft groot plezier. Ze zingen samen net zo lang tot Ludwig de 20 meest gebruikte liederen uit het hoofd kent. Zo, de voorzanger is klaar voor zijn taak.

Zo is zijn leven vol met werk en studie en de winter vliegt voorbij. Dan komt op een mooie lentedag meester Nahnsen hem vertellen, dat hij in de zomer geen hulp nodig heeft. Dat is een klap voor Ludwig! Komt er nu alweer een streep door zijn plannen? Hij dacht nu juist zo fijn op de goede weg te zijn!

De volgende Zondagmorgen maakt hij heel vlug de kerk in orde. Daarna knielt hij neer in de stilte. Hij vraagt God, hoe hij dan nu toch weer verder moet.

Opeens — een hevig gekraak — een donderend lawaai. Ludwig vliegt meer dan hij loopt de kerk uit. En intussen is — wonderlijk genoeg — maar één gedachte in zijn hoofd:

„Dit is Gods antwoord. Hij zal je ook verder helpen.”

Buiten ziet hij dat een deel van het kerkdak is ingestort. Maar hij is veilig en houdt zijn zekerheid, middenin al het onzekere.

Een paar dagen later krijgt hij een nieuwe baan in Gotteskoog, ook als hulponderwijzer.

En daar gaat het dan pas goed beginnen, want op een dag komt een predikant de school inspecteren. Die vraagt hem:

„Waar wil je straks voor je diploma gaan studeren?”

Ludwig kijkt hem eens aan. En zegt dan rustig, dat hij geen schoolmeester, maar zendeling wil worden.

Daar kijkt de dominee van op en zegt:

„Maar Nommensen, dan moet je naar een Zendingsschool!”

Een Zendingsschool? . . . Dat die bestaat . . . En dat je dat niet wist! . . .

Ze praten er lang over, de dominee en Ludwig . . .

En al gauw zit Ludwig vele avonden in de pastorie. Hij leert Latijn, Duits en Engels. Hij leest. Zendingboeken, Ds Hausted vindt het fijn, hem te zien werken. Ook zorgt hij er voor, dat Ludwig andere mensen leert kennen, die tenslotte over hem schrijven naar de Zendingsschool in Barmen.

Maar . . . als er na dagen van gespannen verwachting een brief uit Barmen komt, staat daar in, dat er voorlopig geen plaats voor hem is op de Zendingsschool.

Alweer een tegenslag!
En alweer werkt Ludwig door!
Steeds is er onzekerheid. Maar steeds wint de zekerheid het.
God zal hem helpen.

VIJFDE HOOFDSTUK

Ja! — Tot zendeling!!

De Directeur van de Zendingsschool in Barmen, inspecteur Wallmann, loopt onrustig zijn werkkamer op en neer. Af en toe gaat hij staan voor één van de hoge ramen, waar doorheen hij de hoofdingang van de school kan zien, want daar staat een jonge man te wachten. Hij heeft een brief afgegeven voor de inspecteur, een soort van aanbevelingsbrief. En die heeft de heer Wallmann gelezen en eruit begrepen, dat die jonge Nommensen van Nordstrand, aan wie hij zowat een jaar geleden schreef, dat er geen plaats voor hem was op de school, nu maar zelf gekomen is om persoonlijk om een plaatsje te vragen.

Dat vindt de inspecteur nogal brutaal. Die knaap had maar rustig moeten afwachten of hij nog eens bericht zou krijgen. Inspecteur Wallmann houdt niet van mensen, die geen geduld hebben. Zulke mensen zijn ook beslist niet geschikt voor het zendingswerk.

Hij fronsst zijn wenkbrauwen. Want er klopt ergens iets niet. Weer kijkt hij door het raam.

Hééft die jonge man daar werkelijk geen geduld? Hoelang staat hij daar nu op antwoord te wachten? Bijna twee uur staat hij daar al. Heel rustig — alsof het de gewoonste zaak van de wereld is, twee uur lang op antwoord op je brief te wachten.

Plotseling begint de inspecteur te lachen. Want hij bedenkt, dat die knaap, die daar zo geduldig staat en helemaal niet beledigd kijkt, toch bepaald ook grotere dingen moet kunnen doen op deze manier. En daarom laat hij Ludwig bij zich komen.

Met een blij gezicht komt die binnen. En als inspecteur Wallman

dat ziet en kijkt in de eerlijke, blauwe ogen van Ludwig, heeft hij er direct spijt van, dat hij hem verleden jaar al niet bij zich geroepen heeft.

Ze praten lang samen. Want . . . er is ook nu geen plaats op de school. Maar de inspecteur wil alles doen om Ludwig op weg te helpen. En tenslotte vindt hij een plaats voor hem als hulponderwijzer in Elberfeld.

Ludwig is ontzaggelijk blij!

„Ver van huis, maar dicht bij de Zendingsschool!” denkt hij.

En dat laatste is immers zo heel belangrijk!

Nu kan hij alvast allerlei leren — en ook met anderen spreken over het werk, dat hij eens hoopt te mogen doen.

Nog anderhalf jaar moet hij wachten. En in die tijd wordt het hem steeds duidelijker, dat hij zijn belofte zal mogen houden, omdat God het ook goed vindt.

Het is nu 1857. Ludwig is 23 jaar oud. En hij begint vol vertrouwen aan zijn studie op de Zendingsschool. Hij heeft wonderlijke jaren meegemaakt. Maar dit is het wonderlijkste . . . dat hij nu een jaar lang zal mogen werken, alleen maar rustig werken, om straks aan het werk te kunnen beginnen.

In 1858, als hij juist één studiejaar achter de rug heeft, krijgt hij bericht, dat zijn Moeder is gestorven. Dat is een zware slag voor hem. Moeder, die hem altijd zo goed begreep, zal hij nu nooit meer „thuis” vinden. Maar hij weet, dat zij zelf blij bij haar God is „thuis” gekomen. En hij weet ook, dat zij blij was met zijn leven en met zijn belofte. En nog harder gaat hij aan 't werk.

Een tijd later maakt hij een studiereis door Duitsland. Bij zijn terugkomst is het erg stil in de Zendingsschool. Heel erg stil. Er is zojuist bericht gekomen van Borneo, dat daar tijdens een opstand zeven zendingsmensen werden vermoord . . .

Ludwig is diep onder de indruk. Hij zou ook naar Borneo gaan. Dat was al afgesproken.

Maar als er wat uitvoeriger berichten binnen zijn gekomen, blijkt

daaruit, dat het beter is, eerst wat rustiger tijden af te wachten, voordat er weer nieuwelingen worden gezonden.

Zo komt het, dat Ludwig Ingwer Nommensen, na zijn eind-examen, Sumatra als standplaats krijgt aangewezen.

Kort daarop, in 1861, wordt hij in de kerk van Unter-Barmen als zendeling aangesteld.

„Als wij mensen doen, wat we kunnen, dan doet God de rest, die wij niet kunnen.” Dat is zijn vast geloof. Door een hele rij tegenslagen en onzekerheden heen heeft hij dat leren „zien”. En dat zal zo blijven, ook op Sumatra.

Hij gaat afscheid nemen van Nordstrand en houdt daar samenkomsten, waar veel mensen komen, want nu gaat die jongen van Nommensen écht weg. Dat begrijpen ze best. Ludwig is geen redenaar. Maar hij kan de dingen kort en krachtig zeggen. Hij pakt nog altijd de koe direct bij de horens. Dat maakt meer indruk dan prachtige, maar veel te lange preken. En de mensen komen met hem praten en vragen hem van alles. Het is een blijde tijd voor Ludwig. Blij is hij, omdat hij zo ook nog op Nordstrand velen helpen mag om het opnieuw zeker te weten, dat God leeft! — ook vandaag! — en bij ons is met liefde.

Tenslotte vertrekt hij naar Amsterdam. Daar zal hij nog twee maanden Bataks en Maleis leren. En dan zal de lange reis naar Sumatra beginnen.

ZESDE HOOFDSTUK

Amsterdam—Padang, per zeilschip

Er heerst grote drukte aan de IJ-kade in Amsterdam. Een zeilschip, de „Pertinar” wordt klaargemaakt voor de lange reis naar Indonesië.

Het is December 1861. De reis naar Indonesië is nog altijd een avontuur! En je weet niet, hoe lang dat avontuur wel duren zal,

want dat hangt van de windrichting en de windkracht af. Toch zijn er heel wat passagiers voor de „Pertinar.“ Ze komen langzamerhand aan boord. En de drukte op de kade wordt nog groter. Want familieleden en vrienden mengen zich nu onder de bootwerkers en pakjesdragers. Er is een gedraaf en geschreeuw. Je zou door de drukte de kou hier vergeten!

O, kijk! De trossen worden al losgesmeten en binnengehaald. Langzaam maakt het schip zich los van de kade.

Een jonge vrouw wuift uit alle macht naar mensen op de wal. Ze huilt en lacht tegelijk. Ze ziet na een poosje bijna niets meer. Maar ze wuift door . . . Tot de kleine heer, die naast haar staat, iets tegen haar zegt. Ze gaat met hem mee, haar hut opzoeken.

„Het avontuur is begonnen,“ zegt zendeling Nommensen. „Het avontuur voor God. Kom, ga mee.“

En de jonge Mevrouw Van Asselt, die haar man, de Hollandse zendeling op Sibolga hoopt te ontmoeten aan 't eind van deze reis, knikt.

Ja. Ze gaat mee op avontuur.

Op naar Sumatral

Langzaam zeilen ze. Er staat maar een zwakke bries. De ene dag gaat en de andere komt — de dagen worden weken — de weken worden maanden. Het avontuur bestaat voorlopig uit deze heel rustige vaart over een heel rustige zee. Ze zijn „de Kaap“ al gepasseerd. En nog gaat het even langzaam . . .

Nommensen studeert hard. En hij doet ook nog predikantswerk aan boord. Er komen zieken door de slechte voeding. Die moeten geregeld worden bezocht. En de stemming daalt met de dag aan boord. De mensen verlangen naar het eind van de reis. Maar nog zeilt de „Pertinar“ zó rustig, alsof er nergens een haven is, die lokt en trekt.

Nommensen preekt. Hij wijst de mensen op hun ongeduld, op hun verkeerde houding tegenover God en tegenover elkaar. Maar ze willen niet luisteren. Ze mopperen. Er moet nu eindelijk toch eens een eind aan deze reis komen!

Welnu! — Ziedaar! — De zee wordt rumoeriger, de wind wakert aan, de zeilen bollen.

Ha! Dat zal goed worden! Nu kunnen ze nog eens opschieten!

Nog rumoeriger wordt de zee, nog krachtiger de wind!

Ja, maar nu is het genoeg. Zó is het juist goed.

Maar de wind en zee luisteren niet naar mensen. De wind wordt storm. De zee wordt een kokende, bruisende massa. Storm en golven beuken het schip.

Angst groeit in de mensenharten. Ze worden hier razend door! Dit is toch geen manier! Eerst dat zachte, nare briesje, maandenlang. Nu, opeens, deze ontzettende storm! Ze moeten ergens heen met hun ergenis en hun angst.

Ze vallen Nommensen aan. Die heeft het gedaan! Met al z'n gepreek over hun verkeerde leven en met z'n rust en onverstoorbare kalmte! Wat hebben ze zich daaraan geërgerd. En — zie hem nu eens! Het doet hem allemaal niets! De storm niet en hun angst niet! Ze vallen hem aan — ze schelden hem uit — ze stelen allerlei dingen van hem . . .

En de storm loeit door . . .

Wat doet Nommensen? Heeft hij het niet moeilijk?

Ja, natuurlijk wel! Tussen het geloei van de storm en het klagen en dreigen van de mensen voelt hij zich . . . alleen! Hij zit en denkt. Alléén? Is hij . . . alléén? De knecht van God heeft toch een Heer? Een Meester? Plotseling gaat hij staan. Vastberaden kijkt hij uit over de zee. „Als ik niet meer kan, kan mijn Meester nog wel”, denkt hij.

En zie! Het schip houdt het uit, de storm bedaart. Het laatste deel van de reis verloopt weer rustig, als het eerste.

Na 142 dagen, op 14 Mei 1862 zeilt de „Pertinar” de haven van Padang binnen. Zending Nommensen zet voet aan wal op Sumatra. En ook Mevrouw Van Asselt is veilig.

De „Pertinar” moet verder en zeilt na korte tijd weer uit. Maar nooit heeft dit schip zijn volgende haven bereikt. Het is met man en muis vergaan.

Nommensen reist verder. Hij brengt Mevrouw Van Asselt eerst naar Sibolga. Dat ligt ongeveer 400 km benoorden Padang, op de Westkust van Sumatra dus. En als zij veilig bij haar man is, gaat hij alleen door. Hij wil naar Baros, nog noordelijker. Een klein plaatsje is dat. Er wonen 2 Europeanen, veel Chinezen en Maleiers en bijna geen Bataks. Hier blijft Nommensen voorlopig. Hij koopt een huisje van een Chinees. Hij koopt twee jonge slaven vrij. En daar woont hij dan. In Baros op Sumatra.

Hier zal zijn werk beginnen.

ZEVENDE HOOFDSTUK

Gods Woudloper gaat op verkenning uit

Zending Nommensen staat aan zijn zelfgemaakte schaaftank. Hij werkt hard. Zijn huisje moet bewoonbaar worden gemaakt, want het is erg verwaarloosd. Soms lacht hij. Hij bekijkt de situatie hier in Baros met zijn sterk gevoel voor humor en dan lacht hij telkens weer. Hij voelt zich nu precies, als toen hem z'n eerste werk als hulponderwijzer werd opgedragen.

Toen was hij nog pas boerenknecht geweest en dacht nu eens fijn heel wat anders te gaan doen! Maar laat z'n eerste werk als hulponderwijzer nu net „koeien melken" wezen!

En hier in Baros! Hier zou zijn werk als zending beginnen! Maar laat nu zijn eerste werk als zending juist „les geven" wezen! En — al lesgevende — zijn huisje voor instorten behoeden.

Ja, daar sta je dan als zending toch even van te kijken, precies zó, als je dat jaren geleden als hulponderwijzer deed!

Maar goed . . . je zegt ook nu tegen jezelf en je lacht er bij:
„Je kunt het, dus: je begint!"

Zo ongeveer denkt zending Nommensen en hij heeft vooral inwendig groot plezier. Dat komt door deze wonderlijke manier van lesgeven, die hij zelf heeft uitgedacht.

Zijn drie bedienden, dat zijn zijn leerlingen, al weten ze dat niet, zitten in een hoek van de kamer. Zij kijken naar hun toean (meneer) en die zorgt wel, dat ze hem goed kunnen zien. Hij schaaft en zaagt er lustig op los. Prachtige, gladde balken komen er te voorschijn. Die moeten straks het dak steunen. Kleine gleuven maakt hij erin, keurig gelijk. Daar komen de ijzerdraadjes in te liggen, waarmee de balken zullen worden bevestigd. Spijkers hebben ze hier jammer genoeg niet.

De jongens worden toch wel belangstellend. Eén komt al wat omhoog uit zijn luie houding. Hij kijkt eens naar de anderen. Dan staat hij op en stapt naar de schaafbank toe. Het lijkt hem toch wel leuk, zelf ook zo'n werkstuk te kunnen maken. En Nommensen lacht in zijn baard.

„Ja, ja,” denkt hij, „als je een paard niet aan de kop omhoog kan trekken, moet je het maar aan de staart proberen.”

Nu begint de les pas goed. Al gauw zijn ze met z'n vieren vrolijk bezig. De kleine Dajak van Borneo, die kortgeleden zijn diensten kwam aanbieden, is al even hard bezig als de beide Batakse jongens.

Toean Nommensen heeft alweer een belangrijk ding geleerd. Orders geven — streng bevelen — is glad verkeerd, vooral bij deze jongens, die nog niet veel gewerkt hebben. Maar je eigen voorbeeld is belangrijk en ze moeten ook voelen, dat ze mógen werken. Moeten is dwang — dat is niets gedaan.

Na een paar dagen zit het huis weer stevig in elkaar. Zo kan het tegen een stootje.

Een paar maanden wonen ze daar rustig. Nommensen studeert en hij stelt zich op de hoogte van de gewoonten van het volk. Ook bezoekt hij de zieken in het stadje en probeert soms een gesprek aan te knopen. Dat laatste lukt niet zo best. De meeste mensen hier zijn Mohammedanen. En zij zijn zeer gesteld op hun eigen godsdienst, die één van de grote wereldgodsdiensten is. Allah is God en Mohammed is zijn profeet, geloven ze. Ze weten alleen niet goed antwoord te geven, als Nommensen hun vraagt:

„Wie maakt het voor jullie bij God, bij Toean Allah in orde” of, om het nog duidelijker te zeggen:

„Wie betaalt jullie schuld aan Toean Allah?“

Hun profeet Mohammed kan dat niet doen. Hij was zelf een zondig mens, dat weten ze best. Maar ze ontwijken deze vragen en blijven liever over andere dingen discussiëren. Lang en heftig praten ze tegen hem.

En telkens na zo'n gesprek voelt Nommensen zich teleurgesteld. Op weg naar huis kijkt hij dan dikwijls vol verlangen naar de hoge bergen, die aan de landzijde oprijzen. Ze zijn zó hoog, die bergen, dat hun toppen meestal in de wolken verscholen zijn. Die bergen over te klimmen om zo te komen in het land, dat daarachter ligt, in Batakland, is zijn vurige wens. Daar wonen mensen, die volslagen zijn overgeleverd aan de angstaanjagende macht van het heidendom. Aan die mensen te mogen vertellen, dat God Liefde is, dat zal pas het échte werk voor hem zijn. Maar de Nederlandse regering staat het niet toe, zo ver weg te gaan. De regering heeft daar in het binnenland zelf nog geen posten en kan hem dus ook niet beschermen en is bang voor een bloedbad, zoals dat er een paar jaar geleden op Borneo was.

En toch... Nommensen weet, dat de grootste krachtbron van het heidendom daar achter die hoge bergen ligt, ver het land in, aan het grote meer, het Tobameer. Daar wil hij komen. Daar wil hij het heidendom aanvallen met het Evangelie.

Langs de kust zijn al verschillende zendingsposten. En het is ook goed, dat ze er zijn.

Maar hij wordt getrokken door dat centrale punt. Het laat hem niet los. Er is geen ontkomen aan. God wil het zo, dat voelt hij. En de knecht van God moet doen, wat de Meester hem opdraagt.

Op een goede morgen staat hij klaar. Een flinke stok heeft hij in de hand. Zijn hakmes hangt aan zijn gordel. Zijn kompas zit in zijn zak. De bedienden dragen wat eten, z'n medicijnkist, z'n harmonica en z'n viool. Het huisje is zo goed mogelijk afgesloten. De bergtocht kan beginnen. Voor het eerst voelt hij zich als een woudloper, die voor zijn Meester op verkenning gaat. En hij is blij met zijn gezonde, stevige benen, die hem dragen kunnen, de hoge bergen over.

Dat gaat niet langs gebaande wegen! Uitgestrekte moerassen versperren hem de weg — rivieren proberen hun een „halt” toe te roepen — het oerwoud moet hier en daar worden opengekapt — door diepe ravijnen gaat de tocht. Maar ze trekken voort, tot ze in de namiddag komen op een open plek. Daar zullen ze rusten. Als ze niet al te veel uit de koers zijn geraakt moeten ze niet ver van het dorp Djoekang af zijn. Straks zullen ze proberen dat te bereiken.

Nommensen kijkt eens om zich heen. Het is windstil hier. Geen blaadje beweegt. Roerloos staan de woudreuzen; orchideeën bloeien, vastgehecht aan hun grijze stammen. En aan hun voeten staan de prachtige bosbegonia's, diep-rood hun bloemen, rossig-groen hun bladeren. De luchtwortels en slingerplanten vormen dichte gordijnen, waarin soms, onverwacht, beweging komt, als kleine apen er spelend en krijsend inspringen of als vogels er gezellig kwetterend een plaatsje zoeken. En steeds sjirpen de krekels. Ze zingen hoog uit boven het ruisen van een kleine bergstroom. Tussen het bladerdak door vang je flarden van de diepblauwe lucht, waarin statig sneeuwwitte wolkjes drijven.

„Het is hier zo mooi, dat geen mens dit ooit met woorden zal kunnen vertellen of door muziek zal kunnen uitzingen,” denkt Nommensen.

„En het is hier goed rusten. Straks klimmen we voort. Vanavond zijn we in Djoekang.”

ACHTSTE HOOFDSTUK

Het eerste, lange gesprek in het Bataks

„In het binnenland is ieder dorp een vesting.”

Nommensen herinnert zich de woorden nog goed uit zijn studietijd. En ook de beschrijving van zo'n dorp, gelegen binnen een hoge omheining. Die omheining is een aarden wal, waarop, dicht naast elkaar, hoge, puntige bamboestaken staan. Die bamboestaken

zijn de dikke, holle stengels van een hoge, grasachtige plant, die veel in Indonesië voorkomt. Ze worden ook als bouw materiaal gebruikt. Soms zijn deze bamboes wel 25 meter lang! Ergens, zoveel mogelijk verscholen, is een smalle doorgang in deze primitieve vestingmuur. In oorlogstijd wordt ook die doorgang nog afgesloten en streng bewaakt.

Langs een smal voetpad naderen Nommensen en zijn jongens de „muur” van Djoekang. Ze hebben na de rust in het oerwoud nog maar twee uur behoeven te lopen. De weg was gemakkelijker dan in het begin. En ze zijn zowat even hard opgeschoten.

„Als je recht-toe, recht-aan tegen de berg op had kunnen klauteren, zou je 16 km hebben moeten lopen ongeveer. De helft van die „rechte” weg hebben we nu in wie-weet-hoeveel „kromme” kilometers gedaan in 2 uur. En over de eerste helft deden we 10 uur. Ja, dat kun je verwachten in dit land,” denkt Nommensen.

En nu ligt daar dan het eerste dorp voor hen, Djoekang. Het ligt daar, maar je ziet het nog niet. De hoge „muur” moet eerst worden genomen. Wat zullen ze daarbinnen vinden? Vrienden? Vijanden?

Het dorp heeft geen oorlog. De doorgang is vrij. Eén voor één gaan ze naar binnen. Dan staan ze stil.

In het zachte licht van de ondergaande zon liggen daar de huizen. Ze zijn kris-kras door elkaar gebouwd, op hoge palen, hecht en sterk, als kleine vestingen op zichzelf. De daken zijn steil en hangen ver over de wanden heen. Ramen of deuren zijn nergens te zien. En mensen zijn ook nergens te zien.

Langzaam lopen ze door. En dan is het opeens uit met de rust. Een paar jongens komen aanlopen — verwonderde kreten — argwanende blikken worden op de bezoekers geworpen. Uit de huizen komen nu ook mannen en vrouwen aan. Ze sluiten Nommensen helemaal in en een poosje wordt er niets gezegd. Dan stapt één van Nommensens jongens naar voren en vraagt vriendelijk naar het dorps hoofd.

Het onderzoek is blijkbaar meegevallen. Er komt uitgebreid antwoord uit de kring.

„Het dorps hoofd is op jacht.”

„Hij is wild gaan schieten met zijn blaasroer.”

„Hij zal wel gauw thuis komen. De zon is al bijna onder.”

Zo klinkt het door elkaar. En — inderdaad. Het duurt niet lang. Daar nadert het dorps hoofd. Zijn blaasroer, de holle buis, van waaruit hij kleine, giftige pijltjes wegblaast, die nog op verre afstand doel kunnen treffen, hangt op zijn rug. Hij neemt nauwkeurige informaties.

„Waar komen ze vandaan? Waarheen willen ze gaan? En wat komen ze doen?”

„Ik kom met een goede boodschap van mijn Meester. Die wil, dat jullie allemaal gelukkig en verstandig worden zullen,” zegt Nommensen.

Bataks huis

Dat antwoord bevat het dorps hoofd. Hij zal zijn bezoekers zelf ontvangen en hij gaat hen voor naar zijn huis.

Dat is groter dan de andere huizen en met houtsnijwerk versierd. Onder het huis is een trap. Die beklimmen ze en komen zo binnen door een gat in de vloer. Een zwaar luik ligt daarnaast. Daarmee wordt de ingang 's nachts afgesloten.

Het is aardedonker in het huis. Zo lijkt het tenminste, als je pas van buiten komt. Maar na verloop van tijd kan Nommensen toch iets onderscheiden. De kamer is kaal en in twee delen verdeeld door grote, aarden kookpotten. Een paar vrouwen maken juist vuur, om daar de rijst op te koken en wat gedroogde visjes te bakken. De walm blijft in de kamer hangen. Het is erg benauwd. Ook komen langzamerhand de mannen van het dorp binnen. Ze willen wachten tot de gast wat heeft gegeten en daarna willen ze luisteren naar zijn boodschap.

Op zijn matje op de vloer zit Nommensen. Hij is moe van de tocht en hij heeft het gevoel, dat hij geen frisse lucht kan krijgen. De kamer is nu vol mensen en vol walm. En de sfeer is ook niet om van uit te rusten. De mannen vertrouwen hem nog lang niet helemaal. Dat ziet hij wel aan hun gezichten en gefronste wenkbrauwen.

„En toch,” denkt hij, „Nommensen, tolé.” „Voorwaarts” betekent dat. „Tolé voor God.” Dat zou zijn wachtwoord worden. Telkens weer als hij het benauwd had of geen uitweg meer zag. Ook hier in het huis van het dorps hoofd van Djoekang: „Tolé!”

Na het eten spreekt hij. Over „gelukkig” worden. Dat wil immers iedereen. De mannen luisteren. Een paar vrouwen zijn er maar. Af en toe schudt iemand zijn hoofd. Ze begrijpen er niets van. Al gelukkig worden in déze wereld? Echt gelukkig? Dat bestaat niet! Je leeft toch in angst, bijna altijd! Voor de rondzwerfende geesten van je voorouders, die zo gauw boos zijn en zoveel kwaad kunnen doen — of voor de vijanden uit de dorpen rondom — of voor de andere geesten, bosgeesten en dergelijke.

Nee. Rust vinden en gelukkig zijn . . . ?

Ze stellen vragen. Ze spreken Nommensen tegen.

Van iemand, die voor hun rust en geluk wilde sterven, begrijpen ze helemaal niets.

Urenlang praat Nommensen. Deze mensen kunnen uitvoerig discussiëren. Het is een soort van sport voor hen. Vooral als ze het onderwerp de moeite waard vinden, weten ze van geen ophouden.

Nommensen gaat ook door. Hij is, nu hij eenmaal bezig is, blij geworden, dat hij hier mag spreken. En zijn geduld is eindeloos groot.

Maar toch komt aan dit eerste gesprek dat hij in het binnenland mag houden, een eind. Er zullen er nog vele volgen. Ze zullen lang niet allemaal zo rustig verlopen als dit gesprek. Maar dat weet Nommensen nu nog niet, al heeft hij er wel een vermoeden van.

Nu is hij moe. Hij strekt zich uit op zijn matje op de vloer. Een rolletje kleren legt hij onder zijn hoofd. En ondanks de benauwde warmte in het huis valt hij al gauw in slaap.

De volgende dag trekken ze voort. Na een zware tocht van een paar dagen komen ze in Rampe aan, boven op de bergen. Daar is het dorps hoofd heel vriendelijk en belooft hen een huis, als hij daar wil komen werken. Dat lijkt Nommensen een pracht idee! Op Rampe een zendingspost en vandaar uit de 50 à 60 kleine dorpen in de buurt bewerken.

Vol dankbaarheid om alles, wat hij op zijn weg mocht vinden en vol plannen keert hij naar Baros terug. En hij schrijft uitgebreid en enthousiast naar de collega's in Sibolga en naar Barmen!

Maar als de Resident, de hoge regeringsambtenaar van Sibolga, hoort, dat hij zich zo ver naar „binnen” gewaagd heeft, verbiedt hij kort en goed aan Nommensen zich in Rampe te vestigen. Hij kan door de regering niet worden beschermd. En of Nommensen hem al vertelt, hoe goed alles ging op zijn reis en dat daaruit duidelijk blijkt, dat Gó d hem wel zal beschermen — het helpt niets. Hij mag niet gaan.

Bovendien vragen zijn collega's hem naar Sibolga te komen. Er moet eens gepraat worden.

Als Nommensen na deze berichten 's avonds voor zijn huisje staat

en uitkijkt over de zee, is hij wel even erg teleurgesteld. Het leek allemaal zo mooi! Maar goed:

„Tolé, jongen! Wie weet, kun je straks vanuit het Zuiden naar binnen trekken! Morgen ga je naar Sibolga. Je zeilbootje is gehuurd!”

NEGENDE HOOFDSTUK

Op naar Silindoeng!

Maanden gingen voorbij en het is al 1864 geworden. Zending Nommensen werkt op Prau Sorat, ten Zuiden van het Silindoengdal. Dat hebben de andere zendingen hem gevraagd, toen hij, nu bijna anderhalf jaar geleden, na een heel moeilijke zeiltocht, op Sibolga aankwam. Hij is wel weer eens op verkenning uitgegaan, maar kon zijn plan, om „vanuit het Zuiden op te rukken” nog niet volvoeren. Hij moet nog steeds wachten. Dat wachten duurt lang.

Toch gelooft hij, dat zijn plan goed is. Hij houdt het vast. En hij leert alvast het dialect, dat in Silindoeng wordt gesproken. En hij verzamelt allerlei gegevens over het volk, dat daar woont. Dat volk weet niets van de wereld om zich heen, want het machtige dal van Silindoeng is omringd door hoge bergen. En omdat de bodem zeer vruchtbaar is, hebben de mensen geen contact nodig met de buitenwereld. Twee grote rivieren stromen door het dal, de Sitoemandi en de Sigeaon en vangen de vele, kleine bergstromen op. Ook dragen zij veel bij tot de weelderige groei van planten en bomen.

Heel, heel lang geleden was er wel wat contact met de buitenwereld. Maar al vanaf 1600 leeft dit deel van het Batakse volk geheel op zichzelf. Dat wil niet zeggen dat het één geheel vormt! O, nee! Ook hier, precies als in het Noorden, is het krijgsrumoer groot. De stammen voeren om de kleinste kleinigheden oorlog! En sluipmoorden en allerlei wreedheden brengen angst en schrik onder de mensen. Niemand kan in zo'n korte tijd zonder gewapend geleide

buiten zijn dorp komen. Soms kunnen wekenlang de sawah's (de rijstvelden) en de akkers niet worden bereikt en komen honger en armoede de ellende nog vergroten. Krijgsgevangenen worden bijzonder wreed behandeld. Met één been worden ze „in het blok geslagen”. Dat „blok” is een zwaar stuk hout, waarin het been wordt vastgeklemd. Zo is ontluchten onmogelijk en soms liggen de gevangenen dagenlang op de markt van het vijandelijke dorp, omdat hun eigen dorpsgenoten zo lang onderhandelen over hun losprijs. Dikwijls is het vastgeklemd been helemaal afgestorven als hun eindelijk de vrijheid wordt gegeven.

En is er geen oorlog, dan gaan de moeilijkheden toch door.

Dat zijn de moeilijkheden, die met hun godsdienst te maken hebben. De verering van geesten en van voorouders brengt met zich mee, dat er telkens offerfeesten moeten worden gehouden. Vaak worden er kinderen geofferd, een enkele maal ook volwassenen. Verder zijn er de goden nog. Zij wonen in de hemel. Want de wereld bestaat uit drie verdiepingen, geloven deze mensen. Allereerst heb je de hemel, waar de goden wonen. Dan is er de aarde, waar de half-goden of mensen wonen. En tenslotte heb je de onderwereld, waar de geesten hun verblijf hebben. Dus hebben de mensen met goden en met geesten te maken. De voornaamste god is Batara goeroe. Hij is de grote Leraar en ook de Schepper. Andere belangrijke goden zijn b.v. Soripada en Nangkalan boelan. Maar Batara goeroe heeft dus de aarde en de mensen geschapen. Dat kwam zo. Zijn vrouw verlangde op zekere dag eens iets nieuws te beleven. Batara goeroe zond een raaf uit, die een geweldige afgrond ontdekte. Daarin daalde Batara goeroe af en... kwam terecht in de geestenwereld. Daar bouwde hij een groot vlot op de horens van een bok en plaatste dat op de aarde, die hij vanuit de hemel had meegenomen. Planten en bomen liet hij op de aarde groeien, hij schiep zon, maan en sterren om de aarde te verlichten, en vormde uit de rode grond een man en een vrouw, die hij door toverspreuken het leven gaf. En toen dat alles klaar was en goed was, steeg vanuit een bamboe, die door de raaf in de afgrond was gegooid, een derde mens op, de Sétan (de Satan). De mensen vermenigvuldigden zich.

En telkens kwam Batara goeroe naar beneden om de kinderen mensennamen te geven. Maar na een poos werd al dat afdalen hem te lastig en zei hij, dat de mensen voortaan het geboortefeest maar zonder hem moesten vieren. Daarna hielden de goden niet veel rekening meer met de mensen en omgekeerd de mensen ook niet met de goden, al hielden ze hen graag te vriend. Belangrijker was het goede contact met de geesten en de voorvaderen, die boos konden zijn en veel kwaad doen. Maar het allerbelangrijkste was hun eigen zieleleven. Want daarvan hing het wel en wee van een mens af, geloofden de Bataks. Het verkrijgen van zielestof is daarom een gewichtig en noodzakelijk werk. Die zielestof beheerst alles. Hoe meer zielestof, hoe meer macht en rijkdom. Die stof zetelt overal. Het haar en de nagels mogen daarom niet worden geknipt. Het wegvloeien van bloed is vreselijk. En héél nodig is het, zielestof van anderen te „winnen”. Door koppensnellen bijvoorbeeld. Het eten van mensenvlees en het drinken van mensenbloed zijn machtige middelen om meer zielestof te krijgen. Zo leeft dit volk, onder de ban van hun „godsdienst”. En het is daardoor egoïstisch en angstig tegelijk.

Ja, al deze dingen weet zendeling Nommensen en nog veel meer. De kracht van het heidendom is groot en de Silindoengers zijn onder invloed daarvan ruwe woestelingen, die elkaar geregeld naar het leven staan en van geen recht en eerlijkheid willen weten. Dus hebben zij, juist zij, de rijke, blijde Boodschap van God nodig. Zo denkt Nommensen vaak. O, hij hóópt, dat hij eens daar zal mogen werken, om dan later, door het Silingoendal heen, te mogen trekken naar het Tobameer! Daar is de sterkste krachtbron van het heidendom. Daar woont de priesterkoning, het opperhoofd, de Singamangaradja van het Batakse volk. Als aan hem het Evangelie verkondigd zou worden, dan zou de strijd tussen de krachten van het heidendom en God pas op z'n hevigst ontbranden. Maar de overwinning zou dan ook door heel het volk worden gezien. En dan zou ook dit volk weten, wie werkelijk Gód is.

Ondanks zijn groot verlangen werkt Nommensen hard door op

Prau Sorat. Hier houdt hij ook zijn eerste doopdienst. Twee dopelingen zijn er. In het huis van één van de zendelingen belijden zij te geloven in God en in Zijn Zoon, Toean Jezus, de Redder van hun leven. Niet lang daarna wordt het werk in Prau Sorat overgenomen door anderen. En aan zendeling Nommensen wordt toestemming gegeven naar het Noorden te trekken en in het Silindoengdal te gaan werken.

Die tocht naar het Noorden heeft Nommensen zijn leven lang niet vergeten! Hij heeft al veel meegemaakt, maar deze „klim” is ontzettend moeilijk. Ook zijn bedienden, die hem niet meer willen verlaten, hebben het er zwaar mee. Dagenlang duurt de tocht omhoog. Er is geen dorp te bekennen. De nachten brengen ze door in holen, of zo maar langs de kant van de weg. Grote vuren steken ze aan, want tijgers kunnen hen overvallen of andere wilde dieren. Apen, slangen, wilde varkens en veel kleine, venijnige bloedzuigers maken het de reizigers erg lastig. Daarbij komt op het eind van de reis nog, dat er blijkbaar hevig wordt gevochten in het dal en vluchtende mensen proberen hun kleren en eten te stelen.

Maar tenslotte staan ze dan toch op het hoogste punt en zien ze diep beneden zich het prachtige dal liggen. Tussen het zachte groen van de sawah's en de zilveren waterlinten van de rivieren liggen de dorpen, verscholen tussen hoge bomen. En ver, heel ver, aan alle kanten, staan de wazig-blauwe bergen daaromheen.

De knecht van God, Nommensen, ziet dit alles aan. Daar mag hij nu gaan werken. Het zal niet eenvoudig zijn. Het Batakse volk zal hardnekkig aan al het oude vast willen houden. Het zal hem tegenwerken, zoveel het kan. Maar zijn Meester is de God van hemel en aarde. En de knecht zegt: „Tolé”. „Voorwaarts”. Hij loopt zelf voorop, zijn jongens volgen hem, de berg af, het dal van Silindoeng in.

TIENDE HOOFDSTUK

Een aardbeving bij een thuiskomst

Het is inderdaad niet eenvoudig voor zendeling Nommensen. Hij heeft in één van de kleine dorpen een rijstschuur gekregen van het dorpshoofd en woont daar nu. En is vast van plan er te blijven wonen. Maar er gaat geen dag voorbij of er is een moeilijkheid te overwinnen.

Soms komt er een groep mannen om hem te dreigen. „Denk er om,” zeggen ze, „als je niet gauw weggaat, hakken wij je benen af en werpen je lichaam in de rivier.” Of: „We slaan je eerstdaags je kop af en zullen dan de mensen uit het Zuiden laten komen om je vlees te eten.” Maar Nommensen lacht eens vriendelijk en blijft.

Soms komt een groep mannen en dwingt hem, zijn rijstschuur te ontruimen. Dan zit hij met z'n eenvoudige bezittingen onder de hoge bomen aan de rand van het dorp. Maar hij lacht eens vriendelijk en blijft. En trekt een paar dagen later weer z'n schuurtje in.

Groter wordt de vijandigheid als hij probeert hout te kopen, om een huis te bouwen. Dan komen de mannen, huilend van razernij en schreeuwen: „Wij zullen je vermoorden en je huis tot de grond afbranden!” Maar Nommensen lacht eens, zegt vriendelijk: „Dan bouw ik het weer op”, en blijft.

Nóg doen ze hem niets. Is het, omdat ze zijn geduld niet begrijpen en willen zien, hoe lang het zal duren, voordat hij boos wordt? Of willen ze tóch eerst weten, zeker weten, wat hij nu eigenlijk komt doen en welke boodschap hij voor hen heeft? Niemand weet het. Maar soms laten ze zich opeens kalmeren, als Nommensen viool speelt of zijn brandglas laat zien en zijn kompas. Maar soms óók blijven ze woedend en tergen en plagen hem urenlang.

Intussen trekt Nommensen er elke dag op uit met zijn medicijnkist. Hij loopt van het éne dorp naar het andere, soms dwars door een „oorlogsterrein” heen en hij snijdt kogels uit en naait wonden dicht, helpt pijn verlichten en deelt geneesmiddelen uit.

Na een paar weken wordt hem eindelijk een stuk grond aange-

wezen om te gebruiken. Het is moerassig en onvruchtbaar. Toch is Nommensen er erg blij mee. Hij koopt een oud huis om hout te hebben en gaat bouwen. Zijn jongens helpen hem trouw. Dikwijls werken ze 's nachts. Dan is de spot niet zo storend. En ziedaar — het eerste huis van zendeling Nommensen komt klaar! Hij woónt nu toch werkelijk in het Silingoendal! En hij schrijft een blijde brief naar Barmen!

Het lijkt zelfs een paar dagen of de mensen hem ook meer met rust laten. En met grote dankbaarheid maakt hij z'n moeilijke reizen en helpt, waar hij helpen kan. Hij waagt het zelfs zijn bedienden mee te nemen op een langere tocht. Het huis is nu wel veilig. De dorpelingen beginnen aan hem te wennen, meent hij. Hij stippelt een reis uit van een paar dagen. Ze zullen samen enige grotere dorpen bezoeken in het Noorden.

Heel vroeg in de morgen gaan ze op stap. Het is nog heerlijk koel. De ochtendnevels hangen tussen de bomen en drijven over de sawah's. Stevig marcheren ze langs de smalle paadjes. Maar als de zon opkomt en de nevels in stukken scheurt en verjaagt en als dan alle kleuren, groen en rood en zilver, helderder worden, staan ze even stil. Dit is zo prachtig, dat je wel even rustig kijken móet! Het dal is oneindig wijd. Rondom staan de bergen, donkerder van groen en heel hoog. Vlakbij rust een kali, een rivier, overgoten door de ochtendzon. Lichtend, met witte schuimvlekken rond de donkere plekken van de stenen, gaat hij aan hen voorbij. En achter die kali liggen de sawah's, helder groen, met verspreide, bewegende, kleurige stippen. Daar zijn al vrouwen bezig de bibit, de jonge rijstplantjes, uit te zetten. Dichte boomgroepen staan tussen de sawah's. Meestal liggen daar dorpen verscholen. Al die dorpen wil Nommensen bezoeken. „Tolé, jongens” zegt hij zacht. En verder gaan ze, zoekend langs de kali, tot er een plek is, waar ze, van steen op steen springend, de overkant kunnen bereiken. Daarna lopen ze langs een dichte bosrand — meters hoge varens staan er, die heerlijke schaduw geven.

Nommensen berekent, dat hij, als de reis vlot verloopt, aan de

avond van de derde dag weer thuis zal zijn. Het is heerlijk een eigen huis te hebben, om daar te kunnen uitrusten.

En dat huis staat intussen onbewaakt en het is nog steeds een bron van ergernis voor het dorp. Toean Witgezicht is weggegaan. Er is een „kabar angin” in het dorp, dat hij 3 dagen weg zal blijven. (Kabar is nieuws of tijding. Angin is wind. Kabar angin is een los gerucht). Een paar ruwe lieden nemen een besluit. Het moet nou maar eens uit zijn — je kunt toch maar nooit weten, wat die blanke wil — straks levert hij hen uit aan het gouvernement (de Ned. Regering) — dat lusten ze niet — dus moet hij verdwijnen.

Op de 3e dag gaan ze naar het huis. Ze knippen voorzichtig alle ijzerdraden door, waarmee de balken vastzitten. Dan gaan ze weg.

„Als hij thuiskomt,” denken ze, „en druk zal rondlopen om alles op te ruimen, zal het huis instorten. Dan zal zijn eigen huis hem doden.”

Zo staat het huis te wachten — het huis, waarin je zo heerlijk uit kunt rusten, als je na een lange, vermoeiende tocht terugkomt.

Het wordt avond. Daar naderen Nommensen en zijn jongens. Ze lopen langzaam en zwijgend, als mensen, die veel hebben gewerkt en verwerkt.

„Eindelijk weer thuis!” denkt Nommensen en stapt, nog steeds even langzaam, met een blij gezicht, het trapje van zijn woning op. Eerst wil hij even zitten — even uitblazen!

Maar hoor! Geschreeuw buiten!

„Pas op! Een aardbeving!”

Een aardbeving! Dan is het veiliger buiten te zijn!

Nommensen rent het huis uit!

Dat stort met machtig gekraak achter hem in elkaar!

De verlegenheid in het dorp is groot. Wat moet je hier van denken, nietwaar?

De ontroering van Nommensen is groter, als hij eenmaal weet, hoe alles precies in elkaar zit. Want hij beseft, dat je maar één ding kunt denken:

„God zond een aardbeving om Zijn knecht te redden!”

ELFDE HOOFDSTUK

Grote zorg om de ellende van het volk

Weer betreft Nommensen de oude rijtschuur. Zijn bedienden halen zijn bezittingen onder de puinhopen van z'n huis vandaan. En nu is hij weer even ver als in 't begin van zijn verblijf hier: hij woont in de rijtschuur en de ergernis en haat is groot om hem heen. Ja, die is zelfs nog groter geworden, door zijn geduld en rust en doordat de mensen niets kwaads weten te vertellen van hem persoonlijk.

Op de late avond neemt Nommensen een besluit. Zó gaat het niet langer. Welnu, dan zal hij eens met waardigheid en gezag optreden.

De volgende morgen laat hij de hoofden roepen. Een grote kist brengt hij naar buiten; daarop wordt zijn grootste, dikste boek gelegd. Als de dorpshoofden naderen, treedt hij naar voren. Hij heeft het gezegelde toelatingsbesluit van de gouverneur van Padang in zijn hand. Eén voor één kijkt hij die mannen voor hem aan, door-dringend en zeer ernstig. Dan eist hij hun medewerking. Ze moeten hem grond geven en er voor zorgen, dat hij een huis kan bouwen. En de namen van hen, die tegenwerken, zal hij schrijven in zijn grote boek.

„Wat wilt gij?” vraagt hij tenslotte.

De hoofden zijn verslagen van verwondering. Die toean is zó veranderd! Eerst kon je alles maar doen met hem! Maar nu voelen ze zijn gezag, zijn geestkracht!

Ze geven toe. Hij moet maar zelf grond uitzoeken. En ogenblikkelijk wijst Nommensen een groot stuk aan tussen twee stammen in, dichtbij een riviertje.

Het is in orde. De hoofden keuren zijn keus goed. Ze vertrekken weer samen.

Op die grond gaat Nommensen weer bouwen. Maar de bevolking

laat hem toch niet helemaal met rust. Dus werken ze weer 's nachts.

Een aarden wal wordt om het terrein heengelegd. Een huis wordt gebouwd en op een flinke afstand daarvan een keuken, als een soort reserve-woning, wanneer er met het huis iets mocht gebeuren.

Maanden duurt dit werk. Het is wel heerlijk om 's nachts te werken, want dan is het koel. Maar het is ook lastig. Want het is soms erg donker, ondanks de vele sterren, die aan de tropenhemel staan. Alleen in de maannachten kun je goed opschieten. Dan is het helder licht en zó prachtig om je heen, dat het werk vanzelf schijnt te gaan.

Intussen wordt Nommensen ook nog ziek, tot twee keer toe zelfs, door vergiftigd vlees, dat aan hem werd verkocht. Maar het duurt beide keren maar een paar dagen — dan is hij weer beter. En het dorp verwondert zich en maakt nieuwe plannen om hem uit de weg te ruimen.

Huis en keuken komen klaar. Boekenkisten doen dienst als tafel, kast en stoelen. Een groenten- en vruchtentuin wordt aangelegd. En er is nog ruimte binnen de omheining voor een kerk en een school! Als die eens kunnen worden gebouwd! Wat zal dat een blijdschap zijn!

Weer gaat Nommensen dag aan dag op stap. Hij bestudeert de gewoonten en zeden van de mensen. En hij vindt zó weinig liefde en eerlijkheid en rechtvaardigheid, dat hij er soms van huivert! Héél alleen verwerkt hij dit alles. Hij kan er met niemand over praten. En dat is erg moeilijk. Hij is heel bezorgd om al deze mensen en kinderen, die nog niet alles met God in orde hebben kunnen maken, omdat ze Hem niet kennen. En nog meer doet hij zijn best om contact met hen te krijgen. Hij spreekt op de pasardagen, de marktdagen in de dorpen, maar ze schelden hem dikwijls uit en jagen hem weg. De haat groeit om hem heen en telkens ondergaat hij beledigingen, wordt er diefstal bij hem gepleegd of komt men zijn bedienden plagen. Het is bijna niet om vol te houden.

Tot — eindelijk! — hij op reis een vrolijke Batak ontmoet, die vriendelijk en spraakzaam is en zelfs ergens een kopje koffie met

hem gaat drinken. Hè, dat is een weelde gewoon! Zo maar eens prettig te kunnen praten. Dat geeft de burger moed! En opgewekt zet Nommensen zijn reis voort. Het zal fijn zijn, deze man later nog eens te spreken!

Een paar dagen later ziet hij inderdaad deze man alweer terug.

Hij loopt aan 't hoofd van een bloeddorstige menigte. Op een bamboestok heeft hij een pas gesneld mensenhoofd gespietst... in zijn hand draagt hij een mensenarm, waaraan de vingers ontbreken...!

Even kijkt hij naar Nommensen — heel even buigt hij het hoofd — dan, schreeuwend en tierend trekt hij met de bende verder.

Als Nommensen probeert hem te spreken te krijgen, weigert hij beslist te luisteren.

Zo'n ervaring is ontzettend.

Dan kom je thuis en je weet niet, wat je toch moet beginnen!

Overal om je heen die mensen, die elkaar naar het leven staan — die kinderen, die op de pasar als slaafjes worden verkocht en honden- en kattenkinderen worden genoemd — die dorpschouwen, die alles doen, waar ze zin in hebben en elkaar beoorlogen als wilden... Het is zó vreselijk, dit alles! En het is nóg vreselijker, dat je ze allemaal zou willen helpen en je weet niet, hoe het moet!

Je vraagt het aan je Meester...

En dan — elke avond is dat zo — ga je toch weer rustig slapen!

Want je weet, dat je morgen kracht genoeg zult krijgen, om opnieuw te beginnen en opnieuw te proberen!

Op een goede dag hoort Nommensen, dat de leider van de moordenaarsbende, die de Amerikaanse zendelingen Lyman en Munson heeft vermoord en opgegeten, nog leeft en in het dorp Sangkak woont. In zijn bezorgdheid om nog op tijd deze man het Evangelie te kunnen vertellen, wijzigt hij zijn hele reisplan en trekt naar Sangkak toe.

„Je moet altijd oppassen, dat andere mensen ook mee kunnen doen,” zei zijn Vader vroeger tegen hem. En dat is nu het enige, dat hij doet! Al zijn aandacht is gevestigd op „de anderen”. Op „de

anderen", die méé moeten gelukkig zijn en blij en vol liefde, omdat ze God kennen! En zijn bezorgdheid is zó groot om „de anderen", dat hij niet eens bedenkt, dat hij op weg is naar een moordenaar"! Hij let niet meer op zijn eigen leven!

Hij komt in Sangkak. Hij treft Penggalamei thuis.

Hij spreekt hem vriendelijk toe.

Maar deze man schrikt zó ontzettend, als daar een blanke in zijn eigen taal tegen hem spreekt, dat hij niets weet uit te brengen en van narigheid niet luisteren kan!

Spreekt nu tóch zijn geweten?

Niemand zal het ooit weten, want hij vlucht het bos in en komt niet terug.

Iets later komen zijn kinderen thuis.

Zij schrikken al even erg en ontkennen dat ze Penggalamei's kinderen zijn en verdwijnen ook.

Nommensen overnacht in het verlaten huis.

Zijn jongens zoeken de volgende morgen nog een poos in het bos. Maar ze vinden alleen een knaap van 14 jaar, die door Penggalamei in het blok is geslagen, omdat hij zijn speelschulden niet kon betalen.

Als Nommensen dat hoort, neemt hij de jongen mee en laat in het dorp de boodschap achter, dat Penggalamei het losgeld maar zelf moet komen halen.

En dát doet hij! Geld is geld!

Maar ook dán wil hij niet luisteren en vertrekt direct weer. Hij wordt op de terugweg door de bliksem getroffen en raakt aan één kant verlamd.

Hém heeft Nommensen niet meer teruggezien, maar veel later zijn kinderen wél.

Die wilden tóen — maar dat was dan ook jären later — wél praten. En zijn allen christen geworden!

TWAALFDE HOOFDSTUK

Het offerfeest van Siatas Barita

Ludwig Ingwer Nommensen, zending onder Bataks, oud 31 jaar, begroet een nieuwe dag.

Het is nog heel vroeg en naar zijn gewoonte wandelt hij zijn tuin rond om rustig even in de heerlijke ochtendkoelte de planten en struiken te bekijken en te genieten van de enkele, prachtige bloemen, die er nu al bloeien.

De papaja's die er uit zien als meloenen en mooi oranje gekleurd zijn, hangen nog klein en onrijp aan de hoog opgeschoten bomen. De ananassen staan aan hun voet. De pisang- of bananenbomen met nog frisgroene, kleine bladeren vormen een apart bosje. Ook de manggaboompjes doen het goed. Wel gauw zullen ook zij hun appelachtige vruchten dragen, met het stevige, rode vruchtvlees.

Het is wonderlijk, zo vlug als alles hier groeit en zo mooi als alles hier is!

Dauwdruppels hangen nog aan de bladeren. Ze hebben een miniatuurmeertje gevormd in de harten van de bosbegonia's en de canna's. Die laatste dragen grote, diep-rode bloemen, tussen lange, donkergroene bladeren vandaan. Ze lijken op gladiolen, maar zijn veel groter en dieper van kleur. De grote varens zijn overdekt met dauwdruppels en drinken er als het ware van. Ook het gras is zilvergekleurd van al die kleine glinsterdingen.

Nommensen loopt langzaam, bukt telkens om alles beter te kunnen bekijken — hij slaat niets over.

Aan het eind van de tuin staat hij stil. Hij kijkt over de aarden wal heen naar de kleine kali. Die stroomt zo kalm, je ziet tot op de bodem. De lucht wordt diep-blauw nu en de kali weerspiegelt dat blauw zó prachtig, dat je er uren naar zou kunnen kijken.

„Is dit nu afscheid nemen?” denkt Nommensen.

„Zal ik nog leven vanavond... of... niet?”

Hij weet het niet.

Hij weet alleen, dat de haat zo groot is geworden, de gram-schap zo grimmig, dat men vandaag — het is 23 September 1864 — een groot offerfeest heeft georganiseerd, om hem als „offer” te kunnen doden.

Alle vroegere, ondergrondse pogingen zijn mislukt. De mensen hebben hem ook niet op de vlucht kunnen jagen. Nu zal het dan maar in het openbaar gebeuren; dat kán tenminste niet mislukken.

„Niet?” denkt Nommensen.

„Als God het wil, mislukt het tóch!”

Maar... wat wil God?

Ook dat weet hij niet.

En toch... Gods wil zal geschieden, door zijn leven of door zijn sterven.

Vastberaden loopt hij naar huis terug, waar zijn jongens hem vol zorg omringen.

De laatste dagen heeft hij veel geschreven.

Naar zijn verloofde in Hamburg; naar zijn familie; naar Barmen.

Daarheen stuurde hij zijn „testament”. Het was niet groot; geld en goed bezat hij immers niet.

Het bevatte alleen het dringend verzoek, om, als hij zou sterven, zijn dood te „wreken” door meer zendelingen naar Batakland te sturen.

En daarmee was alles gedaan, wat er maar gedaan moest worden.

Zijn jongens en ook een paar dorpschouwen hebben hem ge-smeeft, toch weg te gaan...

Maar — het is nog net als vroeger — hij lachte eens vriendelijk, maar weigerde beslist — en bleef.

Het dorp is intussen ook ontwaakt.

De spanning is voelbaar, de drukte groot.

De marktplaats loopt vol, overvol.

Van heinde en ver zijn de mensen hierheen gekomen.

Dat gebeurt altijd weer, als hier in Sitahoeroe, het grote offerfeest van de bosgeest Siatas barita, hun voorvader, wordt gehouden. Maar dit keer is de drukte wel heel erg.

Een „datoe” (toverpriester) brengt offers

Er zijn zelfs mensen van het Tobameer gekomen. Dagenlang hebben die gelopen, om dit feest mee te maken. Alle mannen zijn gewapend met lansen en speren en messen. En de jongens hebben slingers bij zich en stenen. Want op het hoogtepunt van het feest moeten ze elkaar aanvallen. Dan moet er gevochten worden, tot er doden zijn. Doden, die met de offerstier samen geofferd zullen worden. Want pas zó is het offer geldig. Pas dán zal weer een tijd lang alles goed gaan in Batakland.

Vandaag hebben ze misschien hun wapens niet nodig.

Er zal een heel bijzonder offer zijn.

Maar... je kunt nooit weten!

Een mens moet op alles bedacht zijn!

Daar gaat een groot gejuich op!

Het Bataks orkest arriveert!

Nu is het wachten op de hoofden, die uit de Sopo, de verzamelplaats, zullen komen. Iedereen is er nu en zit te wachten. Er zijn ongeveer 1000 gewapende mannen en veel vrouwen en kinderen. De offerpaal staat klaar onder de waringin, de „heilige” boom. Twee offerhutten staan opgericht aan weerszijden van de paal. Alles is gereed! Het feest ter ere van de voorvader Siatas barita kan beginnen!

Nu is het tijd voor Nommensen.

Alleen komt hij daar aan, dwars door het volk, dat hem verwonderd doorlaat. Hij gaat voor hen staan en verklaart met luide stem, dat hij graag dit grote feest wil meemaken. Daarna verzoekt hij iedereen vriendelijk de wapens af te leggen.

De hoofden, die juist arriveren, voldoen aan dit verzoek. Nu moeten de andere mannen wel volgen. Maar hier en daar hoort men tandenknarsend gemompel:

„We kunnen je wel met onze vuisten doodslaan!”

De muziek zet in. Door 60 jonge mannen wordt de offerstier voorgeleid, zevenmaal om de paal heen gevoerd en tenslotte vastgebonden.

Als de muziek weer zwijgt komen de Datoe, de priester en zijn

Sibaso, zijn helper, die een medium is, aan. Door de Sibaso openbaren zich de geesten soms. Hij is een middel, een medium, waardoor ze zich aan de mensen doen kennen. Deze beide gewichtige mannen treden op de offerhutten toe en offeren daar rijst, vis en vlees, voor een goede oogst, voor de veeteelt en de volksgezondheid. De stier wordt met wijwater besprenkeld...

Weer klinkt de muziek, opwindender nu.

Een wilde dans begint. Het medium zet in en een lange rij van hoofden doet mee. Ze hebben zich prachtig uitgedost met rode badjoe's, wijde jassen, over hun felgekleurde sarongs heen. Die sarongs zijn rokken, die in fijne, rechte plooiën gevouwen zijn uit één doek. En hoofddoeken dragen ze, met goudweefsels of gouden munten versierd.

Steeds wilder en meeslepender wordt de muziek.

Daar dringt een man naar voren. Hij is hevig opgewonden. Hij staat onder invloed van Batara goeroe, de Godleraar en Schepper.

„Wee u!” zegt hij, „als gij uw God en uw voorvader met het offer bedriegen wilt! Want een menigte boze geesten zal dan worden gezonden om het volk te straffen!”

Hoort! Dat is vreselijk!

„Boze geesten! Boze geesten!” roept het volk.

Alweer springt iemand naar voren. Nog wilder is hij. Hij danst rond en heeft schuim op de lippen, als een bezetene. Door hem spreekt Siatas barita zelf. Hij schreeuwt:

„Wee! Mijn ogen zijn ontstoken door de rook van het vuur, door hondenkinderen gelegd! Máár... ik zal ze treffen!”

Het volk begrijpt dit goed. De blanke toean heeft hout gekapt in het bos, voor zijn huis, en er vuur gebrand.

Weer krijgt de bezetene:

„Gij wilt mij bedriegen! Ik neem het offer niet aan, wanneer de stier niet in zijn dood door één uit uw midden wordt begeleid! Als gij doet, zoals altijd, dan zult ge veel kinderen krijgen, uw vee zal in aantal toenemen en uw oogst zal overvloedig zijn! Pamatehon Hasida! Dóódt ze, die stier en de mensen!”

Nú moet er aangevallen worden.

De spanning is niet meer om te dragen.
Wie — wie zal beginnen?
De bezetene danst wild in het rond.
De muziek zweept hem op, steeds erger, steeds erger...
Woeste blikken werpt men op Nommensen.
Grimmige gezichten zijn er overal.
Maar hij stapt rustig naar voren.
De bezetene danst om hem heen — maakt aanvallende bewegingen.
Nommensen heft zijn hand op. Hij zegt:
„Gij mannen van Sitahoeroe...”

En, als hij dat gezegd heeft, valt de bezetene sprakeloos neer.
Afgemat, stuiptrekkend blijft hij liggen aan Nommensen's voeten.

En Nommensen begint opnieuw:

„Gij mannen van Sitahoeroe.

Ja, gij zijt bedrogen, want de geest, die hier sprak, was een leugengeest en niet de bosgeest Siatas barita. Die was toch één van uw voorvaderen? Welnu. Hoe kan een grootvader het leven en het bloed van één van zijn eigen kleinkinderen eisen? Hier sprak niet Siatas barita, maar de grote leugenaar, de Sètan, die de mensen tegen elkaar ophitst.

God, de Schepper, heeft u niet geschapen opdat gij elkaar zult doden, maar om wijs en verstandig met elkaar te leven.

Daarom, o Bataks, heeft God mij gezonden om dit bedrog te ontdekken.

Die verstandig is onder u, zal naar mij luisteren.”

Grote stilte volgt.

Nommensen keert naar de Sopo terug en men laat hem rustig gaan.

Dan klinkt de kreet:

„Horas ma kamil!” — „Lang zullen wij leven!” de kreet, waarmee dit deel van het feest altijd ná het offer wordt besloten.

Het klinkt nú als een antwoord op de rede van Nommensen.

Het feest eindigt.
Men wil nadenken en praten.
Een offer wordt er niet gebracht.

Eén van de grootste raddraaiers gaat toch nog door met onruststoken. Maar de volgende dag wordt het dorp aangevallen door een vijandelijke stam en wordt deze man gedood.

Nóg groter is nu de verwondering.

„Door deze dood spreekt Batara goeroe zelf. De blanke man wordt door God beschermd. Zijn tondi, zijn geest is sterker dan die van Siatas barita” zeggen de mensen.

Als de strijd is afgelopen, probeert men het feest door te zetten. Maar een enorme plasregen drijft de mensen uiteen. Dat is dan het eind van het offerfeest. De gasten gaan naar hun eigen dorpen terug. Diep in hun hart is groot ontzag voor toean Nommensen geboren.

Een paar weken later schrijft zendeling Nommensen naar Barmen:

„Het Silindoengdal ligt voor ons open. De Bataks wensen, dat er meer zendingen komen.”

Zo was Gods wil.

DE TIENDE HOOFDSTUK

De moordenaar

Avond aan avond kan zendeling Nommensen nu Bijbelse geschiedenis vertellen. Dat is nu pas het échte werk, vindt hij. En hij is heel dankbaar, dat telkens een groepje mannen en vrouwen om hem heen zit, vol belangstelling luistert en vragen stelt.

's Morgens trekt hij de dorpen in;

's middags, als het tijdens de grootste hitte eigenlijk rusttijd is, werkt hij aan zijn vertaling van de Bijbel in het Bataks en

's avonds zit hij urenlang te vertellen en vol geduld vragen te beantwoorden.

Hij slaapt maar kort... Er is zovéél te doen!

Het is na het feest van Siatas barita rustig in het dorp. Maar Nommensen weet, dat die rust maar schijn is! Dat ziet hij aan sommige gezichten — dat voelt hij aan de houding van enkele dorps-
hoofden, die hem ternauwernood te woord willen staan — dat merkt hij aan de vragen, die met ingehouden woede telkens weer gesteld worden. Vragen over de voorouderverering, over de macht van de geesten, over het vermeerderen van zielestof. Vooral over het laatste wordt Nommensen dikwijls aangevallen.

Hij predikt:

„Hebt God lief bovenal en uw naaste als uzelf.”

Nu ja, dat eerste kan er nog mee door, maar hoe moet je met het tweede aan? Dat is immers totaal onmogelijk. Hét machtige middel om je zielestof te vermeerderen is nu eenmaal het eten van mensenvlees en het drinken van mensenbloed. Daar ontkomt niemand aan.

En als Nommensen vol blijft houden, dat dat nu juist hun grote schuld is en dat daarom nu juist het Batakse volk zo angstig en ellendig is — dan ziet hij de ergernis komen in hun ogen en hoort hij de opgekropte haat in hun stemmen.

Ze nemen dat niet! Ze nemen dat nóóit!

Een paar dorps-
hoofden beramen opnieuw plannen om hem uit de weg te ruimen. Hij is lastig. Hij maakt hun het leven moeilijk. Zij willen leven, zoals zij dat willen en niet zoals die God van hem dat will

Een paar mannen worden er op uit gestuurd. Die moeten hem maar — op de één of andere manier — wegwerken. Maar als ze Nommensen een tijd hebben bespied, durven ze niets beginnen en keren naar hun opdrachtgevers terug. Die toean heeft zo iets geheimzinnigs over zich — zoiets om van te huiveren — dat ze hem niets durven doen. Met een glaasje vangt hij de zonnestralen op en steekt dan zomaar papier in brand, vertellen ze. En hij heeft een machientje, waardoor hij je een harde schok kan geven. Electriceren,

noemt hij dat. En dat is helemaal griezelig! Nee, ze willen er niets meer mee te maken hebben! Stel je eens voor, dat die toean tóch nauw contact met God of met machtige geesten heeft! Nee, nee! Zij blijven liever gezond!

Daar zitten de hoofden nu.

Maar ze weten al gauw iets anders!

Die huisjongens van hem zullen — voor een flink geldsometje — wel aan hun plan willen meewerken.

Maar die jongens luisteren niet eens uit, als ze voelen, waar het om gaat. Ze hebben grote eerbied voor hun toean gekregen, voor zijn liefde en geduld, voor zijn moed en... voor zijn vaste geloof in zijn God! Zij zullen hem beschermen, zo goed als ze maar kunnen!

Daar zitten de hoofden weer.

Maar ze weten nóg iets anders!

Ze stappen naar een toeverpriester toe en die is direct bereid aan hun wensen te voldoen.

Nommensen werkt intussen hard door. Hij hoopt, dat hij gauw hulp zal krijgen vanuit Barmen. Dan kan hij het werk hier overgeven en zelf doortrekken. Hij móet naar Tobaland, want het Evangelie móét aan de Singamangaradja verkondigd worden. Dat staat vast. Dan pas zal het hele volk luisteren.

Op een avond, heel laat, als zijn leerlingen zijn weggegaan, schrijft hij nog eens een lange brief. En vertelt daarin ook over zijn aanstaande dopelingen. Het is al lang nacht, als hij eindelijk gaat slapen...

Maar de volgende morgen komt al heel vroeg weer iemand aan, die hem spreken wil. Het is een dorpshef uit de buurt. De huisjongen, die juist rijst aan 't koken is, staat daarom bereidwillig op. Hij zal even kijken, of toean al is opgestaan.

Zie — dat komt de vroege bezoeker prachtig van pas!

Hij leegt een flesje vergif van de toeverpriester in de rijst — roert

alles snel goed door elkaar — en verdwijnt. Hij stelt zich verdekt op achter een bamboebosje.

De jongen komt terug, kijkt verwonderd rond, haalt de schouders op en gaat weer op de rijst letten. Als die goed is drooggekookt, brengt hij een bord voor de toean naar binnen en geeft daarna een restantje aan Nommensens hond, die genoegelijk grommend gaat eten.

Vol spanning wacht het dorps hoofd af, wat er nu wel zal gebeuren. De hond ligt stil te slapen — of — is hij al dood?

De jongen komt weer naar buiten met het lege bord, ziet de hond, schrikt, roept iets naar binnen...

De toean komt — bukt zich — zegt iets — kijkt eens rond, schuddend met zijn hoofd. De andere jongens kijken ook. Ze hebben verschrikte gezichten.

Nog staat het dorps hoofd vol spanning te gluren.

Die toean... wanneer zal die...?

Maar na wat heen-en-weer-gepraat gaat Nommensen naar binnen, komt even later met zijn medicijnkist weer buiten en trekt het dorp in.

Verwonderd volgt de man hem... urenlang...

En aan de avond van die dag brengt hij aan de toeverpriester verslag uit en weigert verdere medewerking.

Het gebeurde laat hem niet los.

Steeds weer gaat hij kijken naar Nommensen.

Steeds meer wordt hij aangetrokken door de vriendelijkheid en door het geduld van die toean.

En 's Zondags gaat hij luisteren, naar wat hij te zeggen heeft. „Wij mogen elkaar niet haten en doden en opeten,” zegt Nommensen. „Want dan kan God Zijn werk niet onder ons doen; Zijn werk van liefde en vrede en recht.”

Dat pakt de moordenaar aan.

En hij gaat na de dienst naar Nommensen toe.

„Toean,” zegt hij, „ik heb hier zo'n pijn”, en hij wijst op zijn hart. „Kunt u mij daarvan afhelpen?”

„Ik weet het niet, vriend,” zegt Nommensen, „maar loop even mee naar mijn huis, dan kan ik eens zien, wat ik voor u doen kan.”

Thuisgekomen zegt de man opeens:

„Toean, mijn pijn zit van binnen.”

En na een poosje wachten komt er:

„U zei zopas, dat God wil, dat wij elkaar liefhebben. Doet u dat?”

„Ja,” is dan het rustige antwoord, „daarom ben ik ook hier gekomen en steeds gebleven — om jullie dit te vertellen en door mijn eigen leven te laten zien.”

„Maar... als ik nu uw vijand ben, wat dan?” vraagt het dorps-hoofd.

„Dan ook”, zegt Nommensen eenvoudig, „God wil het zo. Maar waarom vraagt u dat?”

Nu moet het hoge woord eruit.

„Omdat ik steeds uw vijand ben geweest. Omdat ik vanaf het begin heb meegeholpen om te proberen u te doden. En nu heb ik van de week zelf uw rijst vergiftigd. Toen is uw hond gestorven, maar ú niet. Ziet u, toean, daarom weet ik nu, dat uw God machtiger is dan al onze goden en toverpriesters samen.”

Het is even heel stil.

Een mens kijkt zijn moordenaar aan.

Maar hij steekt hem al gauw een hand toe en zegt:

„Mijn vriend, God heeft mij beschermd. En om Zijn wil vergeef ik je, wat je wilde doen.”

Deze moordenaar is één van de trouwste Christenen geworden. En zijn twee zonen werden later Nommensens beste helpers.

Op 27 Augustus 1865 werden de eerste mensen uit het Silindoengdal gedoopt. Het waren 4 mannen, 4 vrouwen en 5 kinderen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK

Vreemde vragen, moeilijkheden en een blij begin

„Toean Nommensen, waar is uw land?”

„Maakt men daar de rijksdaalders?”

„Heeft jullie koning werkelijk een been van de goudsmid af laten hakken en een ketting om zijn lichaam laten smeden?”

„Waar raken hemel en aarde elkaar?

„Wordt de zee niet vol?”

„Waar valt de regen, als de wolken aan ons voorbij drijven?”

Een paar mannen zijn de kleine Zendingsschool van Nommensen komen binnenlopen. Ze wachten niet, tot de lessen voor de kinderen zijn afgelopen. Welnee! Ze wandelen vrolijk naar binnen en de toean moet hun vragen direct beantwoorden. Volwassenen gaan vóór de kinderen hoor!

Welnu, de vragen wórdten beantwoord. De mannen kunnen gerust zijn.

„Gaat u even zitten,” zegt de toean en hij beantwoordt de vragen zo, dat ook de kinderen alles kunnen begrijpen.

Die kinderen zitten elke dag om hem heen en ze weten best, dat de mannen óók komen om de toean te plagen, door hem zo op te houden.

Ze vinden dat helemaal niet goed, die kinderen!

Ze houden van hun toean.

Ze begrijpen hem vaak beter dan de grote mensen.

Ze zien bijvoorbeeld ook best, dat de toean bijna altijd na de vragen dóórpraat — en vóór de mannen het weten, zitten ze te luisteren naar een prachtig Bijbelverhaal.

Dat merken de kinderen en ze vinden het fijn! Want ze weten, dat toean pandita (zo noemen de Christenen hem, want pandita betekent predikant) zo gráág zou willen, dat hun ouders en alle andere Batakse mensen veel van elkaar houden en dat hij daarom deze verhalen vertelt.

Ze begrijpen het zo goed, deze kinderen, dat ze naar school komen, ook al krijgen ze er soms 's avonds een pak slaag voor. Dat hebben ze er voor over. Want — als de boze bui thuis voorbij is, krijgen ze tóch wel gelegenheid, om die mooie verhalen na te vertellen! Naar zulke verhalen luistert iedereen immers graag! En dan voelen ze zich wijs en blij tegelijk en ze vertellen de volgende mor-

gen aan toean voor hoeveel mensen ze hun nieuwe verhaal wel hebben kunnen vertellen!

Langzamerhand blijven de pakken slaag achterwege — er komen méér kinderen — en er komen méér mannen naar school! Het werk is nu toch écht begonnen!

Toch is dat nog lang niet iedereen naar de zin! Er lopen nog veel mensen rond met boze plannen tegen Nommensen. Want hoe vaker de plannen mislukken, hoe groter wordt de ergernis, omdat die man er steeds nog maar is!

Een paar woeste kerels komen op een ochtend op bezoek. Ze zien wel, dat de toean naar school wil, maar ze komen zijn huis binnen en nu móet hij wel gastheer zijn.

Hij voelt, dat er iets bijzonders is met dit bezoek. Hij blijft, luistert naar hun onbeleefd gepraat; ziet rustig toe, hoe ze zijn tafel, zijn vloer en zelfs de wanden van zijn huis vol rood sirihsap spuwen. Ze kauwen hun sirihsap aan één stuk door. Die pruimen bestaan uit gedroogde bladeren en noten en wat fijne tabak, gemengd met kalk en dat alles gerold in een blad van de sirihsap-plant. Al kauwende ontstaat een felrood sap, dat moeilijk te verwijderen is. Deze mannen spuwen dus met dit sap alles in Nommensen's kamer vol. Dat is al heel onbeleefd.

Maar Nommensen ziet het rustig aan. Hij begint iets van hun optreden te begrijpen. Ze willen hem boos maken, dan flink ruzie schoppen en dan?... hem vermoorden misschien?

Ja. Dat is hun plan. Ze zitten daar de héle dag. Ze eten van zijn rijst, maar blijven beledigend onbeleefd.

Heel laat in de avond worden ze het eindelijk moe. Ze willen overnachten. Nommensen wijst hun een plaats aan, waar ze goed liggen kunnen. Als hij even later merkt, dat ze slapen, neemt hij zijn deken en dekt hen toe. Het kan 's nachts flink koud zijn en er zijn veel muskieten! Ze hebben hem wel erg geplaagd, maar ze wéten niet beter — daarom kan hij het hun niet kwalijk nemen.

Zo denkt Nommensen erover. Hij is zelf ook moe geworden en gaat nog een paar uur slapen.

Als hij 's morgens vroeg wakker wordt, is hij weer alleen. De man-

nen hebben zijn deken netjes opgevouwen en zijn verdwenen. Hebben ze zich geschaamd?

Ja. Dat hebben ze. Ze komen later terug. Ze willen van de toean weten, hoe het toch precies komt, dat hij zó is, zo geduldig en zo goed. En dát wil Nommensen graag vertellen.

Zo gebruikt God zelfs de deken van zijn knecht om van grote woestelingen Zijn kinderen te maken.

Ach, zijn eigen moeilijkheden telt Nommensen bijna niet! Hij rekt op zijn Meester, Die hem helpen zal, zolang het nodig is.

Ergers is het, dat de kleine groep Christenen het moeilijk krijgt.

Ze zijn zo blij na de doopdienst vertrokken, vast van plan in hun dorpen te vertellen hoe gelukkig ze nu zijn!

Maar hun familie en dorpsgenoten staan dreigend klaar om hen te ontvangen. Ze hebben de geesten vertoornd en die zullen nu het hele dorp straffen! De priesters stoken wat ze kunnen. En de onrust wordt na een paar dagen zo groot, dat de Christenen worden weggejaagd en hun sawah's en akkers worden onder de andere dorpen verdeeld.

Daar stáán ze nu, beroofd en arm.

Waar zullen ze heen?

Natuurlijk naar toean Pandital

Hij ontvangt hen vriendelijk, maar met grote zorg in zijn hart.

Er worden eenvoudige hutten gebouwd en zo wonen ze daar samen.

Zending Nommensen heeft nu een eigen dorp.

„Hoeta Dama” noemt hij het. „Vredesdorp”.

Op zijn aanraden bezoeken de Christenen geregeld hun familie en hun dorpen. Ze mogen niet van hun eigen volk vervreemden en bovendien is het goed, steeds weer te laten zien, hoe rustig en moedig ze nu zijn. Ze weigeren hardnekkig aan de heidense feesten mee te doen. Ze blijven herhalen, dat ze hopen, dat de anderen hen spoedig zullen volgen naar Hoeta Dama. En onwillekeurig krijgen de anderen toch respect voor hun houding, zodat heel

langzaam meer mensen binnen de wallen van Hoeta Dama komen wonen.

Vier jaar lang heeft Nommensen alleen gewerkt.

Nu vraagt hij aan zijn verloofde, of ze komen wil, om samen met hem in Hoeta Dama te wonen en te werken.

En ze will! Want ze heeft al zo lang gewacht!

Op 22 Maart 1866 komt ze aan. En bij haar is een nieuwe zending: Johannsen.

Nommensen heeft hen in Padang van de boot gehaald. En met z'n drieën trekken ze Hoeta Dama binnen, gevolgd door 25 Bataks, die de bagage dragen.

Het is moeilijk het huis te bereiken. Een grote menigte nieuwsgierige mensen is gekomen om de blanke vrouw en de nieuwe toean te zien.

Urenlang zitten ze tenslotte voor hun huis om te worden bekeken. Dat is de eerste, kleine beproeving voor de nieuwelingen. Maar ze doorstaan die met glans.

„We zijn een schouwspel van mensen geworden” zegt zending Johannsen. En hij lacht er vriendelijk bij.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK

De Singamangaradja verzet zich, maar Gods werk gaat door

Er klinkt een bevel door Batakland.

De Singamangaradja heeft het gesproken.

Alle strijdbare mannen moeten zich melden in Sipoholon om als één groot leger op te trekken naar Hoeta Dama, dat dorp te verbranden en de bewoners te doden. De Silindoengers moeten zich onderweg bij het leger aansluiten. Onderlinge oorlogen moeten worden beëindigd, opdat alle kracht kan worden gericht op dit éne, grote doel.

Zo ongeveer luidt het bevel.

De Singamangaradja, de priester-koning, die bovenmenselijke kracht bezit, heeft van de geesten vernomen, dat de blanken het volk verleiden om de godsdienst van hun voorvaderen te verlaten. In het Silindoengdal vinden de geesten daardoor bijna geen aanhang meer en ze zijn dus allen boos naar Tobaland gevlucht. Daar maken ze het de mensen nu erg moeilijk.

Dit verhaal, dat het bevel moet verklaren, gaat van mond tot mond.

De grote macht van de Singamangaradja blijkt spoedig heel duidelijk. Veel hoofden in Silindoeng laten Nommensen in de steek.

Het leger nadert.

Het groeit steeds aan onderweg.

Niet lang meer zal het duren, dan zal Hoeta Dama met de grond gelijk worden gemaakt.

Nommensen vreest het ergste.

Hij schrijft een lange afscheidsbrief naar Barmen, waarin hij namens alle Christenen verklaart, dat ze klaar zijn om voor God te sterven en dat ze hopen, dat ze na hun dood spoedig door nieuwe werkers zullen worden vervangen.

De dagen duren lang...

Toch komt de laatste dag...

De Singamangaradja ligt gelegerd vlak bij Hoeta Dama.

In de nacht zal hij komen om zijn vreselijk werk te doen.

Aan de avond van die dag verzamelt Nommensen al de zijnen in de eenvoudige, witte kerk.

Hij spreekt.

Krachtig klinkt zijn stem.

„Gods wil geschiede ook nú” zegt hij eenvoudig.

Dan wachten ze.

Soms zingen ze.

Meestal zijn ze stil.

Hoe lang duurt dit?...

Een uur, twee uren... hoeveel uren?...

De nacht duurt voort en de stilte duurt ook maar voort...

Hoort! — Hoefslagen! —
Het is één paard, dat daar aankomt!
Nommensen is al bij de deur.
De ruiter nadert snel.
Het is Radja Pontas, zijn beste vriend en helper onder de hoofden
van Silindoeng.

Hijgend staat hij naast Nommensen en vertelt in korte zinnen:
„Het leger stond klaar vanavond.
De Singamangaradja was ongeduldig.
Hij verlangde hier te komen.
Hij vergat te voldoen aan de heidense voorschriften.
Toen zijn de hoofden toornig geworden.
Ze weigerden hem te volgen.
Ze kregen onderling weer grote ruzie.
Nu haast iedereen zich naar het eigen dorp terug, om dat te
gaan verdedigen.

Niemand trekt zich meer iets van de Singamangaradja aan.
Die heeft nog maar een kleine groep over en trekt terug naar
Tobaland.”

Samen lopen ze de kerk in.
En als de Christenen zien, dat Radja Pontas er is, begrijpen ze,
dat ze veilig zijn.

Nommensen kan niet direct vertellen, wat er gebeurd is. Hij is
zó ontroerd, dat het spreken hem moeilijk valt. Daarom neemt hij
zijn viool en speelt — en allen zingen mee:

Ik steun op God, mijn Toeverlaat.
Dus heb ik niets te vrezen,
Wie God vertrouwt, die deert geen kwaad,
Zijn tent zal veilig wezen.

Weer gaat het werk door.

Met z'n drieën vechten ze nu tegen het ongeloof en het wan-
trouwen, tegen de oneerlijkheid en de onzindelijkheid van de men-
sen. Vooral Mevrouw Nommensen neemt aan de strijd tegen dit

laatste deel en leert allereerst de vrouwen allerlei, voor hen héél nieuwe en belangrijke dingen.

Er wonen nu 50 mensen in Hoeta Dama, dus er komt heel wat kijken. Zij leren mais en tarwe verbouwen en goede vruchten; ze leren allerlei ambachten: timmeren en smeden en weven; ze bouwen op een nieuw terrein, in Pearadja, een grote kerk en huizen. En evengoed leggen ze steeds nieuwe contacten, zodat na een poos de mensen, die dooponderricht ontvangen of pas gedoopt zijn, in hun dorpen kunnen blijven wonen. Want de heidenen rondom Hoeta Dama zien, hoe goed en blij alles is bij de Christenen en hoeveel ze leren. En daarom laten ze hen met rust.

Dan wordt het tijd voor meer scholen; voor meerdere kleinere gemeenten, die door ouderlingen worden geleid; voor een echte ambachtsschool; voor een kweekschool, om Batakse onderwijzers te krijgen en voor een opleiding van Batakse pandita's.

Nommensen en Johannsen zetten samen de schouders onder al dit werk. Er zijn wel telkens nog moeilijkheden, maar ze zetten door.

Vele jaren gaan voorbij en brengen grote veranderingen in het Silindoengdal.

Dan kondigt de Singamangaradja Nommensen zijn bezoek aan. Die verheugt zich zeer. Hij hoopt nu eindelijk eens rustig te kunnen praten. Maar de priester-koning gedraagt zich lang niet vorsteljk. Hij is integendeel zeer onbeleefd en bedelt om allerlei nieuwe dingen, die hij ziet. Tenslotte... vraagt hij... om een Europese vrouw!

Is dát het doel van het bezoek?

Niemand weet het. Nommensen begrijpt er ook niets van.

Maar zijn verlangen is nu weer sterker om naar Tobaland te gaan. En zo besluiten Nommensen en Johannsen het er op te wagen en op verkenning te gaan naar het Tobameer.

Mevrouw Nommensen zal „thuis“ het werk blijven leiden.

Met een paar goede gidsen maken ze de reis.

Ze trekken van dorp tot dorp.

Deze streek is pas door cholera geteisterd.

Er zijn veel mensen gestorven en ook heel veel kinderen en het lijkt wel, of de mensen nog woester en vuiler zijn nu. Ze hebben niet genoeg voedsel en zijn daardoor licht geraakt en de angst is groot geworden; de angst, om wat er nog meer aan onheil door de boze geesten over hen zal worden gebracht.

Dat alles zien de zendelingen.

Ze zijn bezorgd om dit volk.

Met veel geduld laten ze zich bekijken en betasten door deze mensen, die altijd maar gedacht hebben, dat er alleen Bataks op de wereld bestonden. Ze klimmen in de bomen en op de daken om hun bezoekers te kunnen zien.

En later brengen ze bij tientallen hun zieken op de pasar, als blijkt, dat die blanke mannen zich daarmee willen bemoeien en als een jongen na een paar uur beter is geworden van maagkrampen.

Maar 's avonds zitten ze rustig.

Er zal worden verteld. Ze houden veel van mooie verhalen.

En Nommensen en Johannsen werken aan één stuk door, als goede knechten van hun Heer.

Als ze na drie weken veilig in Pearadja terug zijn, gaat er al gauw een enthousiaste brief naar Barmen. Nommensen schrijft:

„In de geest zie ik reeds overal Christelijke gemeenten, scholen en kerken en hele scharen Bataks, groot en klein, opgaan naar de kerk. En ik hoor overal de klokken luiden, die de Christenen naar de kerken roepen.”

Kort daarna trekt de Singamangaradja, die van hun bezoek aan Tobaland heeft gehoord, nog weer eens tegen de Christenen op, samen met Atjehse soldaten.

Maar de Nederlandse regering grijpt in en alweer moet de Singamangaradja terugtrekken naar Toba.

En als de rust is weergekeerd neemt Nommensen afscheid van zijn gemeente.

Er zijn nu ruim 10.000 Christenen in het Silindoengdal.

Er zijn verschillende zendelingen.

Het werk kan doorgaan.

De familie Nommensen gaat met verlof naar Europa.

Op 18 Mei 1880 vertrekken ze met het stoomschip „Madoera”.
En een maand later komen ze veilig in Amsterdam aan.

ZESTIENDE HOOFDSTUK

Tolè toe Toba

Eeuwenlang heeft het wonderschone Tobameer in het hart van Batakland gelegen en geen Westers oog had het ooit gezien. Het lag daar te dromen, diepblauw met zilveren lichtvlekken in tropische maannachten; het lag daar woest en onstuimig soms, als de storm vanaf de bergen kwam en het water hoog opzweepte tegen de oevers rondom; het lag daar bladstil onder de gloeiende zonnestralen, als het water heel helder werd en grote scholen vissen duidelijk zichtbaar waren in die blauwe waterklaarte.

Het is heel groot, dit Tobameer; bijna zo groot als onze provincie Utrecht. En middenin het meer ligt een prachtig eiland: Samosir heet het. Dat heeft een oppervlakte van 600 km² en er woonden toen Nommensen er kwam 60.000 mensen.

Heel deze pracht van meer en eiland werd streng door de Singamangaradja bewaakt. Want hier was de heilige berg te vinden, op de Westoever van het meer, de Poesoek Boekit, een uitgedoofde vulkaan. Op de top van deze berg was er eens contact met de hemel en uit dat contact ontstond de stamvader van de Toba-Bataks. Toen was er ook nog een landtong, vanaf Samosir naar de voet van de Poesoek Boekit en de hemelgeesten gebruikten die weg om ook op het eiland hun zegen te brengen. En aan de voet van de berg liggen nog de resten van de wallen, die eens het allereerste Toba-Batakse dorp omringden.

Streng bewaakt tegen vreemde blikken en vooral tegen vreemde invloeden moet dit alles worden! Het moet hier blijven, zoals het in het begin was. Anders zullen de hemelgeesten vertoornd worden en wat zullen de Bataks zijn zonder hun zegen?

Dáárom strijdt de Singamangaradja zo fel tegen Nommensen, die voor hem de verpersoonlijking van het Christendom is. Maar ondanks zijn tegenstand zijn Nommensen en Johannsen de eersten

Het Toba-meer in het hart van Batak-land

geweest, die vanaf de Tobahoogvlakte hebben staan kijken naar dat machtige, prachtige Tobameer, waarop het eiland Samosir als een groot, groen blad, lijkt te drijven. Het is een groots natuurwonder; dit meer, dat daar ligt, 900 m boven de zeespiegel. Ieder, die het ziet, staat stil van bewondering.

Zo gaat het met onze zendingen ook, die eerste keer. Het „Tolé toe Toba” is nu werkelijkheid geworden.

Maar er moet nog veel worden gedaan, voordat hier een zendingspost kan worden gesticht.

Ja, Nommensen is terug van zijn verlof. Hij heeft zijn vrouw, die erg ziek is en niet meer naar Sumatra terug kan gaan met zijn kinderen in Europa achtergelaten. En alleen is hij teruggegaan om zijn taak op Sumatra verder af te maken.

Het is nu 1881. In het Silindoengdal is veel veranderd.

De slavenhandel, de woekerhandel, het menseneten, het oorlogvoeren — dat alles is veel minder geworden of zelfs helemaal verdwenen. En het land wordt geregeld bebouwd. Nieuwe vormen van arbeid en kunst zijn gekomen en brengen het volk tot ontwikkeling. En de rust en de vrede en de liefde van de Christenen leggen een heel bijzonder getuigenis af.

Dat voelen ook de Toba-Batakse hoofden, die niet langer hun nieuwsgierigheid hebben kunnen bedwingen en in 1882 een bezoek brengen aan het dal. En als ze weer thuiskomen in hun eigen landstreek, waar het leven zo dikwijls zwaar is van ellende, dan laat alles, wat ze gezien hebben, hen niet meer los. Telkens weer spreken ze erover met elkaar.

Het duurt lang. Een paar jaar. Dan nemen ze een kloek besluit. Ze verzoeken Nommensen een zendeling naar Balige, aan de Zuidkust van het Tobameer, te zenden.

Maar nog wéér doet de Singamangaradja een poging om dit te verijdelen. Hij trekt met een grote horde op tegen de Zending en tegen de Nederlandse regering. Hij wénst ze niet — deze „si bontar mata”, deze „witogen” — in zijn gebied. En dan gebeurt het ongeloflijke — hij, de Ontrefbare, wordt in de strijd gewond! En dat is zo'n slecht teken, dat honderden van zijn mannen op de loop gaan! En de strijd wordt gestaakt.

Dit is een gróte slag voor de Singamangaradja. Zijn gezag is ondermijnd en het Christendom kan zich nu verder rustig uitbreiden.

Persoonlijk heeft Nommensen, ook hier in Tobaland, het werk geleid in die eerste, heel moeilijke tijd. En ook hier vertrouwde men hem tenslotte alles toe, om zijn geduld, om zijn rust, om zijn alles-voor-het-volk-over-hebben. En wonderlijke dingen gebeuren ook hier weer.

Het liefst wil Nommensen nu meteen maar in Sigoempar, op de Zuidoever van het Tobameer, gaan wonen. Dat is een prachtig centraal gelegen dorp, want 85 kleine, maar dichtbevolkte dorpjes liggen er in een grote boog omheen. Het is echter niet gemakkelijk daar aan een huis te komen. Nommensen probeert het steeds — hij bezoekt het dorpje dikwijls — maar het lukt hem niet.

Op een goede dag wordt hij daar scheidsrechter tussen twee families, die twisten over een leegstaand huis in het dorp. Zoals altijd luistert hij lang naar de redeneringen en discussies. Beide partijen betogen met klem en grote omhaal van woorden waaróm en hóe zij recht hebben op het huis. En als ze moegepraat zijn, weet Nommensen nog niet, hoe de zaak precies zit.

De mannen vragen hem ongeduldig:

„Nu, aan wie zal het huis toebehoren, toean?”

En Nommensen lacht eens gemoedelijk en zegt dan vrolijk:

„Wel, aan niemand van jullie. Jullie geven mij dat huis en die grond. Dan is de zaak de wereld uit.”

En de Bataks, die een sterk gevoel voor humor hebben, schaterlachen allemaal. En ze vinden het zo'n meesterlijke zet van die toean! Ze geven hem huis en grond cadeau! En in dat huis heeft hij verder gewoond, tot aan zijn dood toe!

Na korte tijd al worden er 30 volwassenen gedoopt.

Honderden mensen bezoeken hem 's avonds, als hij thuis is.

's Nachts reist hij, om overdag zoveel mogelijk door te kunnen werken.

's Zondags spreekt hij soms wel 8 maall

Het is bijna niet te geloven, dat een mens zo'n druk bezet leven jarenlang volhouden kan.

En als zijn zeilboot is aangekomen uit Europa, trekt hij het Tobameer op, naar Samosir.

Weer spreekt hij op de pasardagen — weer gaat hij met zijn medicijnkist van dorp tot dorp de zieken langs.

Weer wordt hij onbeschaamd behandeld en moet dikwijls 's nachts op het meer overnachten, in zijn kleine boot.

En is hij weer thuis op Sigoempar, dan reist hij de kleine gemeenten langs. Onverwachts maakt hij zijn bezoeken. En soms vindt hij dan ook ergens de zaken niet in orde.

Zo ook op een Zondagmorgen.

's Nachts heeft hij gewandeld, urenlang — en juist als de kerkdienst zou moeten beginnen, komt hij aan in een filiaal-gemeente, waar een jonge onderwijzer werkt.

Er is niemand te zien.

Kerk en onderwijzershuis zijn gesloten.

Nommensen is nu bijna 60 jaar. Maar ondanks dat klimt hij in de 4 meter hoge paal en luidt de kerkklok, precies zó, als men doet, wanneer er iemand gestorven is.

Ting... ting... ting... ting...

Al gauw komen van alle kanten de mensen aanlopen.

„Wie is er gestorven? — Wie?”

En Nommensen zegt:

„De gemeente is dood en ik ben gekomen om de begrafenisdienst te houden.”

Vlak daarop breekt er cholera uit.

Acht maanden lang is ook Nommensen ziek, maar vanaf zijn ziekbed blijft hij het werk regelen.

Mevrouw Johannsen sterft...

Eén van de zendelingen sterft ook...

Vanuit Europa komt er bericht, dat Mevrouw Nommensen is overleden...

Het is een zware tijd.

Tóch wordt Nommensen beter.

Nog een tijdlang werkt hij door.

Dan gaat hij in 1892, samen met Johannsen, met verlof.

Er moet in Barmen veel besproken worden.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK

De Ompoe der Bataks werkt voort...

Er is feest in Sigoempar, want de beide zendelingen, Nommensen en Johannsen zijn weer thuis gekomen.

Ze zijn allebei opnieuw getrouwd.

Dat is ook het feestvieren waard, vinden de Bataks.

Zo worden ze met enthousiaste eerbied verwelkomd, deze mannen met hun vrouwen.

Het is in het begin van 1893.

En wat is alles héél anders dan in 1866!

Toen kwam Johannsen voor het eerst aan en moesten ze met z'n drieën tot een „schouwspel van mensen” dienen.

Nu is er eerbied. Nu bedenkt men, dat er toch wel even rust nodig is na een lange reis.

Ja. Nu zijn er al duizenden Christenen in Batakland!

En nu is er des te meer werk!

Er zijn 18 zendingsposten met vele filialen. Er zijn scholen en kweekscholen. Er is een opleiding voor pandita's. En er zijn mensen — altijd weer mensen — die raad en hulp nodig hebben.

In Sigoempar komen alle draden van het grote werk samen, bij Ompoe Nommensen. Zó wordt hij nu genoemd: Ompoe. Dat betekent: Grootvader. En in dat éne woord ligt alle eerbied en liefde van het Batakse volk voor deze man, die niets te veel vond, om voor hen te doen.

Ook nu begint hij weer. Er zijn nog altijd veel moeilijkheden. En er moeten nieuwe zendelingen worden geïnstalleerd op Samosir. Die moeten worden ingewerkt. Bovendien zijn er nog onbekende streken in Tobaland, die moeten worden verkend. En weer trekt Nommensen er op uit. Van dorp tot dorp trekt hij met zijn helpers. De tochten zijn zwaar, maar als het ware onvermoeid trekt hij voorop, de woudloper onder de Bataks.

Telkens moet hij terug naar Sigoempar. Hij kan niet lang achter elkaar wegblijven, want als Ephorus, als Hoofd of Leider, van de Batakzending moet hij het hele werk blijven overzien.

En thuis vertelt hij soms, hoe God nog altijd op machtige wijze de weg baant voor zijn knecht.

„We komen in een dorp. Daar woont een voornaam hoofd en ik moet hem toestemming vragen om het hele landschap daar te bezoeken. Maar de man spot en lacht me uit. En als ik hem waarschuw, dat God hem nu nog de gelegenheid geeft te luisteren, wordt hij grof en zegt:

„Dat zal ik later wel eens doen, voorlopig ga ik nog niet dood.”

Dan jaagt hij ons weg.

Een paar weken later vinden we het dorp zeer ontsteld terug. Het dorpshoofd is plotseling overleden. En de hele bevolking wil nu naar ons luisteren.”

Zo kort zijn Nommensens verhalen. Er is veel te doen. Samen met Johannsen werkt hij aan de Bijbelvertaling, aan de lessen voor de aanstaande pandita's, aan eenvoudige bundels met overdenkingen.

Johannsen is niet sterk meer. Hij laat zijn leerlingen dikwijls thuiskomen.

Op 11 Januari 1898, toch nog onverwacht, sterft hij.

Er is grote verslagenheid in heel Batakland, want 32 jaar lang had hij daar gewerkt. En hij kende hen goed en hij had hen lief. En zijn eigen gemeente telde 2552 leden, die hij allen persoonlijk onderricht had gegeven en gedoopt had en in alles hielp.

Maar het werk gaat voort.

Er komt weer een nieuwe zorg.

Want op een goede dag doet één van de zendelingen een vreselijke ontdekking. Hij merkt, dat de melaatsen, als ze erg ziek geworden zijn, 's nachts in hun kleine hut, die altijd buiten de dorpen staat, worden opgesloten en dan met hut en al worden verbrand. Dit gebeurde altijd zo voorzichtig en zo geheimzinnig, dat het pas nu werd ontdekt.

Zo gauw Nommensen dit hoort, maakt hij een plan, om daar een eind aan te maken. Er zal een apart dorp komen voor deze stumperds. Daar zullen ze ongestoord wonen en werken. En er zal een wit kerkje zijn, waarin ze tot rust kunnen komen bij hun Heer.

Verder zal er een groot ziekenhuis worden gebouwd in Pearadja. Ook daar zullen vele zieke en vermoeide Bataks geholpen kunnen worden. En er zullen verpleegsters worden opgeleid, om de dorpen in te gaan.

O, er moet nog veel gebeuren!

Zo wordt het het jaar 1900.

Een jaar van vreugde voor Nommensen!

Zijn zoon Jonathan komt uit als zendeling en woont bij hem in Sigoempar!

En als hij na een poos goed is ingewerkt, gaat Nommensen weer op stap, Oostelijk Tobaland in. Hij weet van geen ophouden! Iedereen moet het Evangelie horen!

Er werken nu al 28 zendelingen in Batakland en eigenlijk konden er nog meer zijn. Het gebied, dat wordt bewerkt, is al tweemaal zo groot als Nederland. En toch klinkt Nommensens „Tolé” nog even krachtig als in het begin.

Maar er komt opnieuw een zware dag.

Zijn tweede zoon, die samen met een collega een kleine rubberonderneming begon, is vermoord. Door 5 Chinese koelies is dat gebeurd.

Onmiddellijk gaat Nommensen op stap. Vier dagen loopt hij. De tocht is moeilijk. Als hij op Batang Toroe aankomt, is zijn zoon al begraven.

Stil staat hij daar bij dat nieuwe graf.

Dan keert hij zich om, informeert naar de moordenaars en als hij hoort, dat ze in de gevangenis van Sibolga zijn opgesloten, trekt hij daarheen. En vertelt aan deze mannen, dat God óók een moord wil vergeven.

De gevangenisportier kijkt hem hoofdschuddend na, als hij vertrekt. Zo'n vreemd bezoek heeft hij nog nooit zien brengen!

Ompoe gaat voor. Jarenlang nog werkt hij.
De Singamangaradja sterft.
Zijn zoon en opvolger wordt in een gevecht gedood.
Dan gaat de hele familie in Pearadja wonen.
En duizenden Christenen vieren in 1909 het doopfeest mee van
33 van deze afstammelingen van de grote Priester-koning, die zo
lang en heftig verzet pleegde.
Kort daarop breekt er typhus uit in Sigoempar.
Een nieuwe, zware slag treft Nommensen.
Zijn vrouw sterft.
En de Ompoe van de Bataks is dan 75 jaar oud.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK

Hij was de knecht van God

Het dorp Sitahoeroe is ontwaakt.
De spanning is voelbaar, de drukte groot.
De marktplaats loopt vol, overvol.
Van heinde en ver zijn de mensen hierheen gekomen.
Wordt er weer een offerfeest gevierd ter ere van Siatas barita?
Als in 1864, toen zendeling Nommensen het „offer” had moeten
worden?

Er is geen gekletter van wapens nu. Geen offerpaal staat klaar.
Geen opwindende muziek wordt gehoord. Onder de „heilige” boom
staat alleen een eenvoudig spreekgestoelte.

Daaromheen scharen al die mannen, vrouwen en kinderen zich,
met blijde gezichten, vol verwachting.

Het is 7 October 1911.

Overall in de Bataklanden wordt herdacht, dat de Rijnse Zending
50 jaar lang het Evangelie heeft gepredikt en ook op dit spreek-
gestoelte van Sitahoeroe getuigt een Bataks predikant van het grote
geduld, dat God heeft gehad met het Batakse volk. Want de tegen-
stand, die sterk was en lang duurde, is nu totaal gebroken.

Overal klinken de klokken, die Nommensen eens in de geest hoorde.

Een paar dagen later is Ompoe 50 jaar zendeling.

Sigoempar kan de mensen bijna niet allemaal herbergen. En het huis van Nommensen is te klein voor alle cadeaux, die worden gebracht — schapen, kippen, geiten, zakken rijst — en geld, om een paard en wagen te kopen. Want nu mag Ompoe toch werkelijk niet meer zoveel lopen op zijn reizen; dat is veel te vermoeiend. Ook het hoofd van de familie van de Singamangaradja geeft een grote gift.

En wat zegt Ompoe van dat alles?

Kort en krachtig alleen maar:

„Mij behoeven jullie niet dankbaar te zijn, vrienden. Maar de juiste dankbaarheid bestaat hierin, dat jullie nóóit vergeten, wat de Heer Jezus voor jullie volk en voor jullie eigen leven is geweest.”

De Batakse Kerk telde toen bijna 120.000 leden en had 43 eigen predikanten. Er waren 490 scholen met bijna 28.000 leerlingen en op de Zondagsscholen kwamen geregeld 30.000 kinderen.

Dat Ompoe Nommensen dit zelf nog mocht beleven, was hem genoeg.

God had aan hem, zijn knecht, álles gegeven, om het werk te kunnen doen.

Daarom was het alles alleen Gøds werk.

En weer rijen de dagen zich tot weken en maanden en jaren. En elke dag vindt de Ompoe bereid voor zijn werk. De grote Voor-trekker, Gods Woudloper, werkt door tot het einde.

In Europa woedt de wereldoorlog. Zijn jongste zoon, die zo graag zendingsarts wilde worden, sneuvelt.

Maar de Vader, op Sumatra, werkt voort.

Zo nadert tenslotte Pinksteren 1918.

Ompoe Nommensen zal dit jaar het feest vieren aan de voet van de Poesoek Boekit, op Samosir; daar, waar vroeger, meende men, de weg der hemelgeesten openlag, in het dorp Pangoeroeran. Op

18 Mei gaat hij op reis. Een 84-jarige grijsaard is hij geworden, maar met blijde ogen, precies zó, als zijn Vader ze eens had.

„God houdt van ons”, zeggen die ogen. „En wij houden van elkaar, Dan is alles goed.”

Vandaag is hij bijzonder blij.

Het gaat weer: „Tolé toe Toba”.

Op Balige stapt hij op de zendingsmotorboot, die — natuurlijk! — „Tolé” heet.

Ze varen een hele dag en komen tegen de avond op Pangoeroeran aan. De zon is al verdwenen achter de hoge bergketen. De lucht daar is teerblauw, waardoorheen zachtrood en gouden licht gewaaierd ligt. De bergtoppen liggen nog even te glanzen. Dan lijken ze diepblauw en even later staan ze donker en geheimzinnig tegen de klare nachthemel. De sterren beginnen te flonkeren en schieten kleine lichtstralen de nacht in. De vrede van de avond legt zich over heel Samosir, als Nommensen voet aan wal zet.

In optocht wordt hij gebracht naar de zendingswoning. Zingende schoolkinderen lopen voor de stoet uit.

Het is een bijzondere avond. De feestelijke verwachting maakt alles anders. Als morgen de Ompoe zal spreken op het Pinksterfeest... als hij zal staan aan de voet van de grote waringin, de machtige, heilige boom, waaronder vroeger de Singamangaradja stond en sprak... als dan ieder zal luisteren... dan zal dat de bekendmaking zijn, de openbare bekendmaking, van de overwinning van Christus op de geesten van de Poesoek Boekit. Door déze grote verwachting is alles zo anders vanavond. Zelfs de Ompoe ontkomt daar niet aan.

Hij, de zwijgzame, zit nu in een kring van aandachtige toehoorders en vertelt over het begin van het zendingswerk, over de moeiten en noden, maar vooral over Gods wonderen uit die tijd.

Het is heel laat als allen naar huis keren.

Het was een lange dag vandaag voor Ompoe.

Pangoeroeran. Pinkstermorgen 1918.

Duizenden Bataks zijn bijeen.

Het wachten is op Ompoe.

Dan nadert, van een andere kant, een wonderlijke optocht. Op een hooggedragen stoel ziet men een grote figuur, omringd door vele mannen en vrouwen.

Een ademloze stilte valt over het volk.

Ompoe Radja Poetih is daar, de grote heerser van Samosir, die nooit heeft willen buigen voor de nieuwe macht, die in zijn land kwam.

De dragers zetten zijn stoel neer; zijn vrouwen scharen zich om hem heen. Het is duidelijk te zien, dat de Radja zwaar ziek is. En zijn hoofdvrouw vertelt fluisterend, wat hij komt doen. Hij kan maar niet sterven. Hij durft niet. Hij is wreed en trots geweest, zijn leven lang. Nu wil hij buigen. Zijn komst is overgave aan de sterkere geest, waarvan Nommensen de vertegenwoordiger is. Dan hoopt hij straks rustig de grote reis te kunnen aanvaarden.

Nú zal Ompoe komen.

Hij is laat.

Waarom is hij zo laat?

De zendeling, Ompoe's gastheer, komt.

Hij vertelt, dat Ompoe heel ziek is geworden die nacht.

En dat hij laat vragen, het feest toch door te laten gaan.

Zijn kinderen, zijn geestelijke kinderen, kunnen in zijn plaats spreken.

Het feest gaat door.

Men spreekt.

Vanuit het Silindoengdal hoort men de verhalen uit de eerste tijd van Ompoe's werk. Die verhalen, van ouderen op jongeren overgeleverd, die nu nog het rijke bezit zijn van het Batakse volk.

Ze kunnen prachtig vertellen, de Batakse pandita's!

De duizenden luisteren — urenlang.

En Ompoe Radja Poetih luistert ook.

Met gebogen hoofd zit hij — de handen geklemd om de stoel-leuning, als om zich vast te houden.

Allen menen, tóch Ompoe's stem te horen...
Het is Pinksterfeest op Pangoeroeran!
De gemeente is verheugd!
Want God leeft en zijn tondi is sterker, dan alle andere tondi's
tezamen!
Ompoe Radja Poetih is het daar mee eens!
Een paar dagen later sterft hij...

En Ompoe Nommensen sterft ook.
Voorzichtig heeft zijn zoon Jonathan hem naar Sigoempar ge-
bracht. Daar regelde hij nog nauwkeurig alle zendingszaken. Want
het werk moest doorgaan!
Op Donderdag na Pinksteren nam hij afscheid.
„Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest” zei hij met heldere
stem. Met blijde ogen en gevouwen handen ging hij heen.

Heel Batakland rouwt.
Ompoe is dood!
Een onafzienbare menigte komt nog eenmaal hem groeten.
Ruim 40.000 mensen brengen hem vanuit de kerk naar zijn laatste,
aardse rustplaats. Ze zingen boven zijn graf van:
„Léven, léven, eeuwig léven!”

Dit is de geschiedenis van Ludwig Ingwer Nommensen, de Ompoe
van het Batakse volk, de knecht van God.

